

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Achmea Investment Management

juli – december 2018

Signatory of:

Uitsluiten

Engagement

Stemmen

1	Activiteiten & Ontwikkelingen	4
2	Inleiding verantwoord beleggen	6
2.1	Verantwoord beleggen	7
2.2	Uitgangspunten	7
2.3	Instrumenten	7
2.4	Transparantie en verantwoording	7
2.5	Scope van rapportage	7
2.6	ESG Integratie	8
3	Uitsluitingsbeleid	10
	Controversiële Wapens	11
3.1	Definitie controversiële wapens	11
3.2	Vaststellen uitsluitingen	11
3.3	Uitsluiting controversiële wapens	11
3.4	Definitie tabaksproducenten	13
3.5	Vaststellen uitsluitingen	13
3.6	Schenders van internationale normen	14
3.7	Vaststelling uitsluitingen	14
3.8	Uitsluiting structurele normschenders	14
3.9	Uitsluiting landen	15
4	Stembeleid & Corporate Governance	16
4.1	Institutionele belegger als actief aandeelhouder	17
4.2	Stemgedrag Achmea Investment Management	17
4.3	Agenderingsrecht aandeelhouders	18
4.4	Corporate Governance ontwikkelingen Nederland	21
5	Engagement	22
5.1	Achmea Investment Management en de dialoog	23
5.2	Nieuwe engagementthema's in H2 2018	25
5.3	Normatieve dialogen	25

1 Activiteiten & Ontwikkelingen

Het afgelopen halfjaar hebben wij wijzigingen aan ons MVB-beleid doorgevoerd en zijn binnen de Nederlandse financiële sector veel initiatieven ontplooid rond Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB). Achmea IM heeft aan veel van deze initiatieven een bijdrage geleverd en de belangen van haar klanten behartigd. Zo hebben wij onze kennis en ervaring gedeeld op verschillende forums en hebben wij via werkgroepen meegewerkt aan diverse MVB-ontwikkelingen. Wij rapporteren halfjaarlijks in dit rapport over onze publieke activiteiten.

Lancering Green Bonds Fund

Donderdag 15 november lanceerde Achmea IM het Achmea IM Green Bond Fund. Het fonds biedt institutionele beleggers zoals pensioenfondsen en verzekeraars de mogelijkheid om in 'groene obligaties' te beleggen. Dit zijn obligaties waarmee milieuvriendelijke projecten worden gefinancierd.

Jacob de Wit, directievoorzitter van Achmea Investment Management: "We zijn er trots op dat we in dit fonds onze ruime expertise en jarenlange ervaring op het gebied van vastrentende beleggingen en maatschappelijk verantwoord beleggen samen kunnen brengen. De mooie en intensieve samenwerking tussen Group Investment Office, MVO en de MVB tafel heeft geresulteerd in de oprichting van het nieuwe fonds dat van start is gegaan met een startkapitaal van € 75 miljoen. Onze dank gaat dan ook uit naar alle Achmea collega's die het mogelijk hebben gemaakt dat we per 15 november met het Green Bond Fund konden starten. Met de lancering van het fonds biedt Achmea IM klanten de mogelijkheid om bij te dragen aan klimaatmitigatie en klimaatadaptatie via de beleggingsportefeuilles.

Achmea IM Seminar: de dialoog centraal

Op 9 november jl. vond het jaarlijkse MVB-seminar plaats in Harmelen, waarbij vele pensioenfondsbestuurders aanwezig waren en de mogelijkheid hadden contacten te leggen en ideeën uit te wisselen. Het centrale thema van de ochtend was *de dialoog centraal*. Daan Spaargaren van Eumedion, het Nederlandse platform voor institutionele beleggers over corporate governance, sprak over de nieuwe Nederlandse Stewardship Code. In zijn presentatie ging hij in op wat deze code voor pensioenfondsen zal betekenen.

Daarna presenteerde Frenk van der Vliet, directielid van de Nederlandse Waterschapbank de visie waarom de Waterschapsbank het belangrijk vindt om Green Bonds in de markt te zetten. Dat was een mooie voorzet voor portfoliomanager Viktor Stunnenberg om de aanwezigen meer te vertellen over het Achmea IM Green Bond Fund. Na de pauze presenteerde engagement specialist Frank Wagemans in detail over de factoren die bijdragen aan effectief engagement. Hierbij gebruikte hij meerdere concrete praktijkvoorbeelden.

Ondertekening Convenant Internationaal maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen

Nederlandse pensioenfondsen gaan de samenwerking aan met maatschappelijke organisaties (ngo's), vakbeweging en overheid om duurzaam te beleggen. Samen tekenden zij donderdag 20 december het Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen. Met dit nieuwe convenant wordt er binnen de financiële sector breed gewerkt aan internationaal maatschappelijk verantwoord investeren. Dat er veel draagvlak is voor het IMVB convenant, blijkt uit het feit dat het convenant wordt ondertekend door drie ministeries, zes maatschappelijke organisaties en drie vakbonden. Daarmee is er breed draagvlak voor het convenant.

Naast de 73 pensioenfondsen en de Pensioenfederatie, tekenden de maatschappelijke organisaties Oxfam Novib, PAX, Amnesty International Nederland, Save the Children Nederland, World Animal Protection en Natuur & Milieu, de vakbonden FNV, CNV en VCP, minister van Financiën Hoekstra, minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking Kaag én minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Koolmees. Annette van der Krogt, Manager MVB, was bij de totstandkoming van het convenant betrokken als lid van het IMVB-comité van de Pensioenfederatie. Namens Achmea IM en haar pensioenfondsklanten heeft zij met name aandacht gevraagd voor de haalbaarheid van het convenant voor kleine en middelgrote pensioenfondsen.

Foto: lancering IMVB-convenant december 2018, onder leiding van Jacqueline Cramer (linksvoor)

Mensenrechtenconferentie Verenigde Naties

Eind november vond het VN Forum “Business & Human Rights” plaats. Dit Forum is de grootste bijeenkomst wereldwijd over de rol van het bedrijfsleven bij het beschermen van mensenrechten. Tijdens de bijeenkomst waren meer dan 2000 deelnemers vanuit het bedrijfsleven, investeerders, NGO’s en overheden aanwezig. Zeker nu in Nederland het Internationaal maatschappelijk verantwoord beleggen (IMVB)-convenant voor de pensioensector op de agenda staat, is het thema van de bijeenkomst zeer relevant. Vanuit Achmea Investment Management nam engagement specialist Frank Wagemans aan het Forum deel.

Lancering Platform Living Wage for Financials

Op 27 september vond de officiële startconferentie van het platform Living Wage for Financials (PLWF) plaats. Achmea IM heeft zich als actieve deelnemer aangesloten bij dit Platform, een samenwerkingsverband van diverse Nederlandse financiële instellingen die samen werken op het thema ‘leefbaar loon’. Het Platform maakt gebruik van een gezamenlijke methodologie om de prestaties van bedrijven op leefbaar loon te beoordelen. De methodologie kijkt onder andere naar het beleid van het bedrijf op leefbaar loon, hoe het bedrijf dit implementeert, monitort en erover rapporteert. Met de methodologie wordt geanalyseerd hoe ver bedrijven zijn en welke onderwerpen relevant zijn voor de engagement gesprekken. Achmea IM voert

op basis van deze analyses samen met de andere leden van het platform de dialoog met diverse bedrijven uit de kledingindustrie. Daarnaast heeft Achmea IM het initiatief genomen om de supermarktsector als nieuwe sector toe te voegen en neemt Achmea IM de leiding in het voeren van de dialoog met deze sector.

PCAF

Veertien financiële instellingen werken, sinds de klimaattop in Parijs in 2015, samen in het Platform Carbon Accounting Financials (PCAF). Ze hebben het afgelopen jaar flinke vooruitgang geboekt met het berekenen van de CO₂-impact van hun beheerd vermogen. Het doel van de samenwerking is een rekenmethode te ontwikkelen om de CO₂-voetafdruk van hun investeringen en leningen te meten. Deze samenwerking heeft geleid tot het PCAF rapport. Overhandiging rapport PCAF rapport

De leden van PCAF hebben op 29 november het rapport over hun vorderingen overhandigd aan leden van de Vaste Commissie Economische Zaken en Klimaat. Het rapport wordt ook in Brussel én tijdens de klimaattop in Polen aangeboden. Als voorzitter van een van de werkgroepen dragen wij actief bij aan dit rapport. Namens Achmea Investment Management was Thierry Oeljee aanwezig bij de overhandiging van het rapport.

Foto: De PCAF leden, met links engagement specialist Thierry Oeljee van Achmea Investment Management

2 Inleiding verantwoord beleggen

Achmea Investment Management beheert beleggingsfondsen waar meerdere institutionele beleggers in participeren. Sinds 2008 past Achmea Investment Management verantwoord beleggen instrumenten toe bij het beheren van het vermogen in deze beleggingsfondsen. In dit verslag leest u de laatste stand van zaken met betrekking tot deze instrumenten en vindt u terug welke activiteiten voor de beleggingsfondsen zijn ondernomen. Beleidsdocumenten en rapportages zijn terug te vinden op de website van Achmea Investment Management.

2.1 Verantwoord beleggen

Achmea IM staat voor een goed en betaalbaar pensioen en is van mening dat verantwoord beleggen bijdraagt aan het realiseren van een goed en betaalbaar pensioen voor huidige en toekomstige generaties. Daarom besteedt Achmea IM waar nodig en mogelijk binnen de fiduciaire verantwoordelijkheid aandacht aan ecologische, sociale en governance onderwerpen. Maatschappelijk verantwoord ondernemen door ondernemingen waarin belegd wordt speelt een belangrijke rol.

2.2 Uitgangspunten

Voor het verantwoord beleggen beleid hanteert Achmea IM de principes van het Global Compact van de Verenigde Naties als uitgangspunt als ook de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en de *Guiding Principles*.

Het VN Global Compact bestaat uit tien breed geaccepteerde principes (zie bijlage 1) en beslaat vier hoofdthema's:

- Mensenrechten
- Arbeidsnormen
- Milieu
- Anticorruptie

Deze principes vinden hun oorsprong in internationale verdragen zoals de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en principes van de International Labour Organisation (ILO). Het VN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun eigen invloedssfeer kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitoefenen.

De OESO-richtlijnen en de *Guiding Principles* geven naast de vier genoemde thema's ook nog richting aan ondernemingsgedrag op de volgende thema's:

- Consumentenbelangen
- Wetenschap en technologie
- Mededinging
- Belastingen

2.3 Instrumenten

Bij het in praktijk brengen van het Achmea IM verantwoord beleggen beleid, wordt gebruik gemaakt van vijf instrumenten:

1. Uitsluiting, van producenten van controversiële wapens en ondernemingen die op structurele wijze principes van het Global Compact schenden; van landen die vallen onder de sanctiewet 1977;
2. Engagement, het aangaan van de dialoog met ondernemingen;
3. Corporate governance en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen;
4. Doelinvesteringen (Green Bonds);
5. ESG-integratie in beleggingsprocessen.

OVERZICHT 1: MVB-INSTRUMENTEN ACHMEA IM

2.4 Transparantie en verantwoording

Transparantie is onafscheidelijk verbonden aan een goed verantwoord beleggen beleid. Achmea IM rapporteert daarom tweemaal per jaar over hoe zij de afgelopen periode invulling gaf aan het verantwoord beleggen beleid. Ook rapporteert Achmea IM over de wijze waarop instrumenten zijn ingezet op sociale, governance en milieuthema's. Daarnaast geven wij inzicht in ons stemgedrag via een *vote disclosure system*. De rapportages en het systeem zijn toegankelijk via de website van Achmea IM. Ook staan de volgende documenten op website:

1. Verantwoord beleggen beleid
2. Uitsluitingsbeleid ten aanzien van controversiële wapens en structurele Global Compact schenders
3. Corporate governance en stembeleid

2.5 Scope van rapportage

Het verantwoord beleggen beleid is van toepassing op onderstaande beleggingsfondsen:

- Achmea IM Wereldwijd Aandelen Fonds
- Achmea IM Euro Investment Grade Credits Fonds
- Achmea IM EMU Staatsobligaties Fonds
- Achmea IM Wereldwijd High Yield Fonds
- Achmea IM Geldmarkt Fonds

In deze rapportage is verantwoording afgelegd voor het in de beleggingsfondsen gevoerde verantwoord beleggen beleid. Daarnaast voert Achmea IM een aantal beleggingsfondsen die fund-of-funds zijn. Op deze fondsen is het MVB-beleid van de externe vermogensbeheerder van toepassing.

2.6 ESG Integratie

Achmea IM hecht waarde aan ESG- informatie. Voor de beheerde beleggingsfondsen wordt daar waar mogelijk ESG- informatie op een systematische en consistente manier geïntegreerd in de reguliere beleggingsprocessen. Het inzichtelijk maken van ESG-risico's dient bij te dragen aan het maken van beter geïnformeerde beleggingsbeslissingen.

Aandelen

Binnen het kwantitatieve (factor) beleggingsproces voor aandelen heeft ESG-integratie een plek binnen de factor *kwaliteit*. De factor kwaliteit kwam als meeste geschikte factor naar voren na uitvoerig testen van verschillende ESG-integratie scenario's. Voor alle ondernemingen worden ESG risico's en kansen met gebruikmaking van de MSCI ESG Research inzichtelijk gemaakt. Het meewegen van deze informatie van ondernemingen ten aanzien van enerzijds risicoblootstelling en anderzijds door het management van de onderneming ingevoerde beheersmaatregelen blijkt zich het beste te laten vangen in de factor kwaliteit. ESG-integratie is daarmee toegepast op alle intern beheerde aandelenstrategieën.

Bedrijfsobligaties

Bij het beheer van het Euro Investment Grade Credits Fonds past Achmea IM op structurele wijze een ESG-integratiestrategie in het beleggingsproces toe. Voor alle ondernemingen worden ESG risico's en kansen met gebruikmaking van de MSCI ESG Research inzichtelijk gemaakt. Binnen het beleggingsproces wordt vervolgens een gedetailleerde analyse gemaakt van de ESG risico-opslag die de issuer voor de uitgegeven obligatielening zou moeten bieden. Dit naast de reguliere kredietwaardigheids- en andere relevante economische criteria. Op basis van deze gedetailleerde analyses van risico-opslagen wordt bepaald in welke mate een issuer/lening een aantrekkelijke vergoeding biedt voor gelopen risico's. Deze informatie vormt de basis voor de beleggingsbeslissingen.

Staatsobligaties

Voor het EMU staatsobligatiefonds worden bestuurlijke, milieu en sociale risico's waar van toepassing en relevant meegewogen in de kwantitatieve en kwalitatieve landenanalyses. In de bepaling van het risico of een land de uitgeleende hoofdsom en bijhorende rente volledig en op tijd terug kunnen betalen zijn ESG risico's dus meegewogen. Bij het identificeren van deze risico's maken de Achmea IM portefeuillemanagers gebruik van ESG landenanalyses van de onafhankelijke dataleverancier MSCI ESG Research.

Achmea IM werkt continu aan verbeteringen van het ESG-integratieproces. Zo is in de afgelopen periode een uitgebreide additionele studie uitgevoerd naar de effecten van de verschillende ESG-pijlers op de credit spreads van de verschillende staatsobligaties. De opgedane kennis wordt geïntegreerd in het beleggingsproces.

Green Bonds (doelinvesterings)

Green bonds zijn obligaties uitgegeven door (semi)-overheden, internationale instellingen of ondernemingen. De opbrengsten worden gebruikt om projecten en activiteiten met een

aantoonbaar positief effect op het milieu en klimaat of effectieve oplossingen voor klimaatbescherming te (her)financieren. Meer specifiek (her)financieren green bonds projecten onder meer gericht op energie-efficiëntie, schoon vervoer, milieuvriendelijke technologieën (waaronder wind- en zonne-energie). Ook projecten voor het weerbaarder maken van infrastructuur en de leefomgeving tegen de gevolgen van klimaatverandering komen in aanmerking voor (her)financiering.

Green bonds hebben dezelfde karakteristieken als gewone grijze obligaties. Ze hebben een soortgelijk rendement, hetzelfde kredietrisico en een vergelijkbare liquiditeit. Het verschil is dat met green bonds milieuvriendelijke projecten worden gefinancierd. Achmea Investment Management gebruikt een eigen onafhankelijk raamwerk om vast te stellen dat de opbrengsten van green bonds ook echt worden aangewend voor groene projecten. Dit raamwerk is geënt op de internationale richtlijnen Green Bond Principles en de Climate Bonds taxonomie van het Climate Bonds Initiative.

De Green Bond Principles zien toe op het proces waarmee green bonds naar de markt worden gebracht en omvatten:

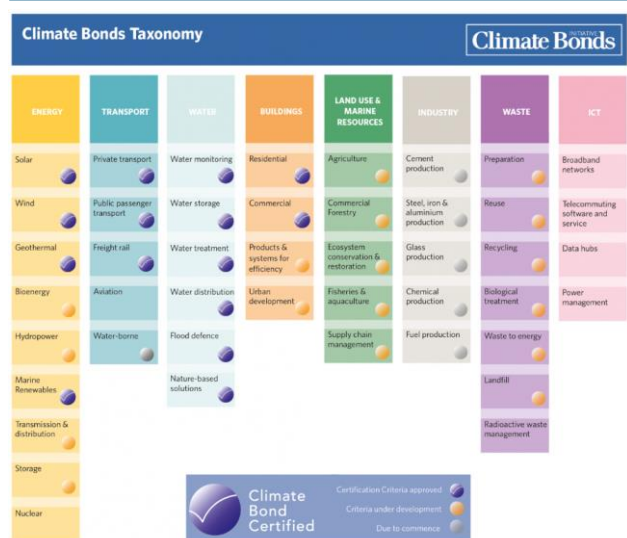
- Principes rondom het gebruik van het opgehaald kapitaal
- Principes rondom het proces van projectbeoordeling en -selectie
- Principes rondom het beheer van opgehaald kapitaal
- Principes rondom verslaglegging

In onze beoordeling besteden we aanvullend expliciet aandacht aan de mate waarin een green bond past in de algemene strategie van de uitgevende instelling.

De taxonomie van het Climate Bonds Initiative dient als kader bij het beoordelen van gefinancierde projecten en moet bijdragen aan het vertrouwen dat de met de opbrengsten gefinancierde projecten een aantoonbaar positief effect op het milieu of klimaat hebben.

OVERZICHT 2: TAXONOMIE CLIMATE BOND INITIATIVE

Bron: Climate Bond Initiative

Meten CO₂-voetafdruk van de beleggingsfondsen

Achmea IM besteedt specifiek aandacht aan risico's rond klimaatverandering. Dit vanuit het besef dat klimaatverandering en de noodzakelijke overgang naar een koolstofarme economie de waarde van beleggingen negatief kunnen beïnvloeden. Als onderdeel van de klimaatstrategie heeft Achmea IM de CO₂-voetafdruk van het Achmea IM Wereldwijd Aandelen Fonds en het Achmea IM Euro Investment Grade Credits Fonds gemeten.

Methodiek en maatstaf voor meten CO₂-voetafdruk

Voor het berekenen van een CO₂-voetafdruk zijn er diverse maatstaven en methodes voorhanden. Op hoofdlijnen zijn de methodes onder te verdelen in:

1. Methodes gericht om blootstelling aan absolute CO₂-emissies (de som van de scope 1,2 en 3 emissies) inzichtelijk te maken
2. Methodes gericht om blootstelling aan CO₂-intensiteit (bijvoorbeeld de ratio tussen de CO₂-emissies en de omzet van een onderneming) inzichtelijk te maken.

Achmea IM maakt voor het aandelenfonds zowel de absolute CO₂-emissies per miljoen euro geïnvesteerd vermogen als de CO₂-intensiteit inzichtelijk. Voor de absolute voetafdruk worden CO₂-emissies toegewezen aan de portefeuille op basis van een eigenaarschap-benadering. Als het fonds 1 procent van de totale marktkapitalisatie van een bedrijf bezit, dan wordt 1 procent van de broeikasgasemissies toegekend aan de CO₂-voetafdruk van de portefeuille. De CO₂-intensiteit wordt bepaald op basis van de gewogen gemiddelde CO₂-intensiteit van de portefeuille- of benchmarkgewichten ('weighted average carbon intensity'). Deze maatstaf kan eenvoudiger toegepast worden in verschillende beleggingscategorieën omdat deze niet afhankelijk is van de eigenaarschap-benadering. Deze laatste

maatstaf hanteert Achmea IM ook om de CO₂-intensiteit van het bedrijfsobligatiefonds inzichtelijk te maken.

Focus op scope 1 en scope 2 CO₂-emissies

Op basis van het Greenhouse Gas (GHG) Protocol zijn de bronnen voor CO₂(e)-emissie per onderneming onderverdeeld in drie 'scopes'. Scope 1 en 2 emissies hebben betrekking op emissies waar een onderneming direct voor verantwoordelijk is en indirecte broeikasgasemissies door consumptie van gekochte elektriciteit, warmte of stoom. Scope 3 emissies dekken alle indirecte emissies als gevolg van de activiteiten van een onderneming.

Achmea IM baseert de berekeningen voor de CO₂-voetafdruk op scope 1 en scope 2 CO₂-emissies. Achmea IM signaleert dat scope 3 CO₂-emissies nog niet consequent door bedrijven worden gerapporteerd. De kwaliteit van deze gegevens is daardoor van een lager niveau. Ook leiden deze scope 3 CO₂-emissies tot dubbeltellingen in de voetafdruk. Achmea laat de scope 3 CO₂-emissies daarom vooralsnog buiten beschouwing.

Bron en reikwijdte van CO₂-data

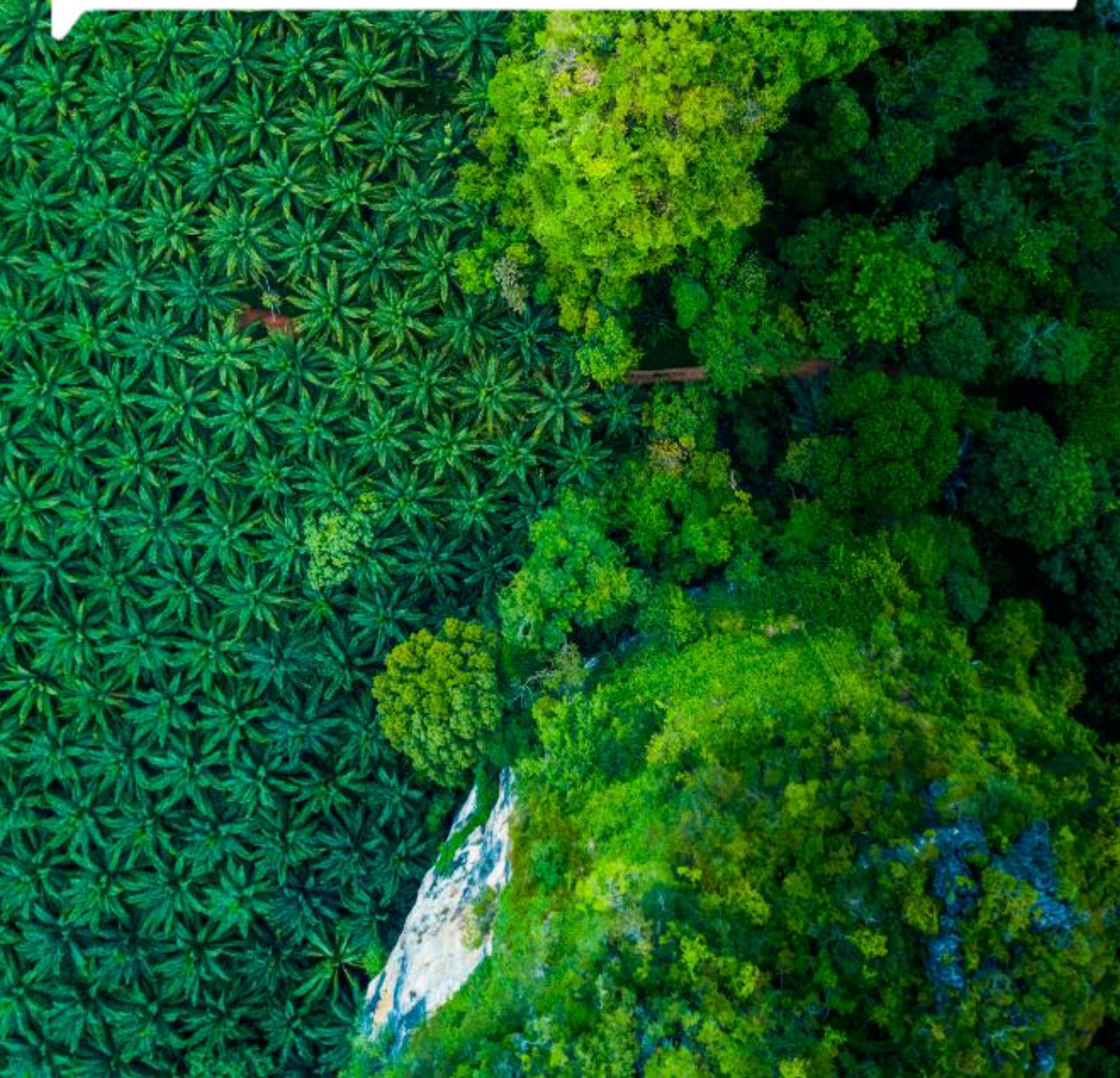
Voor de berekening van de voetafdruk is gebruik gemaakt van CO₂-data ingekocht bij MSCI ESG. Voor de aandelenportefeuilles van Achmea is deze CO₂-data voor ruim 94% gebaseerd op door de ondernemingen gerapporteerde CO₂-data over 2016. Voor de bedrijfsobligatieportefeuille betreft dit ruim 90%. Beleggingen waar op het moment van berekenen geen CO₂-data beschikbaar voor was hebben een CO₂-voetafdruk toegewezen gekregen gelijk aan die van het gemiddelde van de portefeuille.

TABEL 3: CO₂-VOETAFDruk ACHMEA IM BELEGGINGSFONDSEN PER 30-09-2018

	CO ₂ -emissies (tCO ₂ /mio euro belegd vermogen)	CO ₂ -intensiteit (tCO ₂ /mio USD sales)
Achmea IM Wereldwijd Aandelen Fonds	118,20	156,14
MSCI World	143,75	178,66
Vershil	-17,78%	-12,61%
Achmea IM Euro Investment Grade Credits Fonds	--	58,34
Iboxx EUR Non-Sovereign	--	154,18
Vershil	--	-62.16%

3 Uitsluitingsbeleid

Er kunnen uiteenlopende redenen zijn voor een institutionele belegger om op voorhand niet te willen beleggen in bepaalde ondernemingen of landen. Zo kan men ervoor kiezen om niet te beleggen in ondernemingen die ongewenst gedrag vertonen of ondernemingen die bepaalde controversiële producten produceren. Wanneer een onderneming betrokken is bij een controversieel product, veelal een kernactiviteit van de onderneming, is het toepassen van een engagementbeleid niet reëel. Het is immers lastig de onderneming over te halen een ander product te produceren. Achmea Investment Management past in dat geval een uitsluitingsbeleid toe. Daarnaast kunnen ondernemingen die op structurele wijze met hun gedrag internationale normen bijvoorbeeld rondom mensenrechten, milieu, arbeidsnormen of corruptie schenden en bij achterblijvende engagementresultaten worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hierbij vormen de principes van het Global Compact en de principes van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen de uitgangsbasis. Het uitsluitingsbeleid van de Achmea IM richt zich hiermee op drie criteria, namelijk controversiële wapens, tabaksproducenten en structurele schenders van internationale gedragsnormen.

Controversiële Wapens

3.1 Definitie controversiële wapens

Voor Achmea IM zijn wapens controversieel wanneer deze wapens onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken en geen onderscheid maken tussen burger- en militaire doelen. Ook na afloop van een conflict veroorzaken deze wapens nog op aanzienlijke schaal slachtoffers en ontwrichten deze de maatschappij en de economie. Wij zien ons uitsluitingsbeleid op controversiële wapens dan ook als onderdeel van ons **mensenrechtenbeleid**. In de praktijk gaat het om de volgende wapens:

1. Nucleaire wapens
2. Biologische wapens
3. Chemische wapens
4. Antipersoonsmijnen
5. Clustermunitie

Bij het bepalen van de definitie van controversiële wapens zoekt Achmea IM aansluiting bij internationale verdragen die door Nederland zijn ondertekend en bij het beleid van de Nederlandse overheid. Het volledige uitsluitingsbeleid kunt u terugvinden op de website.

3.2 Vaststellen uitsluitingen

De beleggingsfondsen beleggen direct wereldwijd in aandelen en bedrijfsobligaties. Hierbij gaat het enkel om financiële markten die ontwikkeld zijn, dus er wordt niet in opkomende markten belegd. Het uitsluitingsbeleid is van toepassing op deze beleggingen. Het onafhankelijke onderzoeksbureau ISS-Ethix stelt ieder halfjaar vast welke ondernemingen betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens (tabel 5). Daartoe

bekijkt het onderzoeksbureau het gehele belegbaar universum. Wanneer het onderzoeksbureau betrokkenheid vaststelt leidt dit tot uitsluiting.

3.3 Uitsluiting controversiële wapens

Verbod beleggen in clustermunitie

Met betrekking tot het verbod tot beleggen in clustermunitie heeft de AFM geïnventariseerd welke ondernemingen per 1 januari 2018 voldoen aan de criteria geformuleerd in artikel 21a Besluit Marktmissbruik. Uit deze inventarisatie blijkt dat de drie beursgenoteerde ondernemingen volgens tabel 3 in ieder geval onder de wettelijke definitie van een 'verboden onderneming' als bedoeld in artikel 21a Besluit Marktmissbruik vallen. In deze lijst van ondernemingen heeft zich één wijziging voorgedaan. Het Israëlische Elbit Systems is toegevoegd aan de nieuwe risicoradar. De onderneming was reeds uitgesloten van het beleggingsuniversum vanwege mensenrechtenschendingen. Zie het indicatieve AFM-overzicht in tabel 3.

Veranderingen in de uitsluitingslijst

Screening van het beleggingsuniversum op basis van onderzoeksgegevens van ISS-Ethix leiden tot een zevental wijzigingen in de Achmea IM uitsluitingslijst. Toshiba Corp. heeft niet langer betrokkenheid bij de productie, ontwikkeling of, onderhoud van nucleaire wapens en is daarom weer toegelaten tot het belegbare universum. Daarnaast levert de screening een zestal ondernemingen aan waarvan is vastgesteld dat zij betrokken zijn bij de productie van clustermunitie of nucleaire wapens. Elbit is betrokken bij clustermunitie en is ook toegevoegd aan de AFM-lijst, en was reeds uitgesloten van ons beleggingsuniversum. De overige ondernemingen zijn betrokken bij de nucleaire wapens. Zie alle wijziging in de Achmea IM uitsluitingslijst in tabel 4.

TABEL 3: INDICATIEVE AFM LIJST PER 1 JANUARI 2019

Bron: Achmea Investment Management & "indicatieve AFM lijst"

Onderneming	Land	Clustermunitie
Elbit Systems	Israel	ja
Hanwha Corporation	Zuid Korea	ja
Poongsan Corporation	Zuid Korea	ja

TABEL 4: VERANDERINGEN IN ACHMEA IM UITSLUITINGSLIJST CONTROVERSIELE WAPENS

Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

Onderneming	Land	Status
Brookfield Asset Management Inc.	Canada	Toegevoegd
Brookfield Business Partners L.P.	Bermuda	Toegevoegd
Bharat Dynamics Limited	India	Toegevoegd

Elbit Systems	Israel	Toegevoegd
KBR Inc.	United States	Toegevoegd
Toshiba Corp.	Japan	Verwijderd
Steel Partners Holdings LP	United States	Toegevoegd

De actuele uitsluitingslijst voor ondernemingen die betrokken zijn bij controversiële wapens is op de volgende pagina weergegeven in tabel 5.

**TABEL 5: UITSLUITINGSLIJST CONTROVERSIËLE WAPENS
PER 1 JANUARI 2019**

Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

Onderneming

AECOM		Huntington Ingalls Industries Inc	
Aerojet Rocketdyne Holdings Inc		Jacobs Engineering Group Inc	
Aeroteh SA		KBR Inc.	
Airbus Group SE		L-3 Communications Holdings Inc	
Aryt Industries Ltd		Larsen & Toubro Ltd	
Babcock International Group PLC		Leidos Holdings Inc	
BAE Systems PLC		Leonardo-Finmeccanica SpA	
Boeing Co/The		Lockheed Martin Corp	
Bharat Dynamics Limited		Moog Inc	
Booz Allen Hamilton Holding Corp		Motovilikha Plants PJSC	
BWX Technologies Inc		Northrop Grumman Corp	
Brookfield Asset Management Inc.		Poongsan Corporation	
Brookfield Business partners L.P.		Poongsan Holdings Corp	
CACI International Inc		Premier Explosives Ltd	
China Shipbuilding Industry Co., Ltd.		Raytheon Co	
Cohort PLC		Rolls-Royce Holdings PLC	
Constructions Industrielles de la Mediterranee SA		S&T Dynamics Co Ltd	
Elbit Systems		S&T Holdings Co Ltd	
Engility Holdings Inc		Safran SA	
Fluor Corp		Serco Group PLC	
Fortive Corp		SGL Carbon SE	
General Dynamics Corp		Steel Partners Holdings LP	
GP Strategies Corp		Tata Power Co. Ltd	
Hanwha Corp		Textron Inc	
Harris Corp		Thales SA	
Honeywell International Inc		Ultra Electronics Holdings PLC	
		United Technologies Corp	
		Walchandnagar Industries Ltd	

- Per 1 januari 2019 is geen van de ondernemingen in het beleggingsuniversum betrokken bij de productie van biologische/en/of chemische wapens.

Tabaksproducenten

3.4 Definitie tabaksproducenten

Achmea IM heeft besloten dat het beleggen in producenten van tabak niet past binnen de uitgangspunten van ons **gezondheidsbeleid**. De consequentie hiervan is dat tabaksbeleggingen niet in de institutionele beleggingsfondsen van Achmea IM voorkomen. Achmea IM maakt de keuze om alle producenten van rookwaar van het beleggingsuniversum uit te sluiten. Wederverkopers van rookwaren, zoals supermarkten, tankstations en luchtvaartmaatschappijen worden niet uitgesloten van het beleggingsuniversum.

3.5 Vaststellen uitsluitingen

De beleggingsfondsen beleggen direct wereldwijd in aandelen en bedrijfsobligaties. Hierbij gaat het enkel om financiële markten die ontwikkeld zijn, dus er wordt niet in opkomende markten belegd. Het uitsluitingsbeleid is van toepassing op deze beleggingen. Op basis van GICS-classificatiecodes stellen wij vast welke ondernemingen als rookwarenproducenten worden aangemerkt. Twee maal per jaar screenen wij het beleggingsuniversum op dit criterium. Ondernemingen die zijn aangemerkt als rookwarenproducenten plaatsen wij op de geactualiseerde uitsluitingslijst. Eventueel aanwezige holdings in tabaksproducenten verkopen wij. Portefeuillemanagers mogen geen nieuwe holdings aankopen van uitgesloten ondernemingen zolang de onderneming op de uitsluitingslijst staat.

Binnen het beleggingsuniversum zijn per 1 januari 2019 de volgende ondernemingen aanmerkt als tabaksproducent. Er hebben zich geen wijzigingen voorgedaan in het beleggingsuniversum ten opzichte van de voorgaande screening. Zie tabel 6.

TABEL 6: UITSLUITINGSLIJST TABAKSPRODUCENTEN PER 1 JULI 2018

Bron: Achmea Investment Management, Bloomberg

Onderneming

22nd Century Group Inc	
Adris Grupa DD	
Al Eqbal Co for Investment PLC	
Alliance One International Inc	
Altria Group Inc	
Asenovgrad Tabac AD-Asenovgrad	
British American Tobacco Malaysia Bhd	
British American Tobacco PLC	
Bulgartabac Holding AD	

Coka Duvanska Industrija AD Coka	
Duvanski Kombinat AD Podgorica	
Eastern Tobacco	
Electronic Cigarettes International Group Ltd	
Fabrika Duhana Sarajevo DD Sarajevo	
Fabrika Duvana AD Banja Luka	
Godfrey Phillips India Ltd	
Golden Tobacco Ltd	
Gotse Delchev Tabac AD-Gotse Delchev	
Gudang Garam Tbk PT	
Hrvatski Duhani DD	
Huabao International Holdings Ltd	
Imperial Brands PLC	
ITC Ltd	
Japan Tobacco Inc	
Karelia Tobacco Co Inc SA	
Khyber Tobacco Co Ltd	
Kothari Products Ltd	
KT&G Corp	
Mount TAM Biotechnologies Inc	
Ngan Son JSC	
NTC Industries Ltd	
Pazardzhik BTM AD Pazardzhik	
Philip Morris International Inc	
PTFC Redevelopment Corp	
Shanghai Industrial Holdings Ltd	
Shumen-Tabac AD-Shumen	
Sinnar Bidi Udyog Ltd	
Slantse Stara Zagora- BT AD	
Smokefree Innotec Inc	
Societe Ivoirienne des Tabacs SA	
Strumica Tabak AD Strumica	
Swedish Match AB	
Tabak ad Nis	
Tong Jie Ltd	
TSL Ltd/Zimbabwe	
Union Tobacco & Cigarette Industries	
Universal Corp/VA	
Vector Group Ltd	
VST Industries Ltd	
Wismilak Inti Makmur Tbk PT	

Normschendingen

3.6 Schenders van internationale normen

Naast producenten van controversiële wapens vindt Achmea IM ook dat ondernemingen die op grove en structurele wijze internationaal breed gedragen normen op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en (anti)corruptie schenden moeten worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Hiervoor hanteert Achmea een aantal belangrijke raamwerken als uitgangspunt, namelijk het Global Compact, de OESO Richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de *UN Guiding Principles on Business & Human Rights*. De OESO richtlijnen onderscheiden naast de vier genoemde thema's ook de volgende thema's: consumentenbelangen, wetenschap en technologie, mededinging en belastingen. De *UN Guiding Principles* geven handvatten voor staten en ondernemingen hoe mensenrechtenschendingen in de praktijk te voorkomen, te adresseren en te mitigeren.

3.7 Vaststelling uitsluitingen

De beleggingsfondsen beleggen direct wereldwijd in aandelen en bedrijfsobligaties. Hierbij gaat het enkel om ontwikkelde markten, er wordt niet direct in opkomende markten belegd. Het uitsluitingsbeleid is van toepassing op de directe beleggingen.

Het onafhankelijke onderzoeksbureau ISS-Ethix stelt ieder halfjaar vast welke ondernemingen betrokken zijn bij structurele schendingen van internationale normen. Leidraad hierbij zijn de principes van het Global Compact op het vlak van mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen en anticorruptie. Daartoe bekijkt het onderzoeksbureau het gehele belegbaar universum.

Wanneer het onderzoeksbureau heeft geverifieerd dat een onderneming een schending pleegt op één van bovengenoemde principes leidt dit tot verdere analyse van de onderneming door de Beheerder. Omdat een schending snel kan ontstaan, maar ook weer snel kan worden opgeheven, komen alleen de structurele schenders van principes in aanmerking voor uitsluiting. Achmea IM stelt dat een schending structureel is wanneer deze ten minste 24 aaneengesloten maanden heeft plaatsgevonden. Zolang dit niet het geval is, heeft het aangaan van de dialoog met de onderneming (engagement) de voorkeur. Uitsluiten in deze fase zou voorbarig zijn.

Na vaststelling van de lijst van structurele schenders bepaalt de Beheerder of de ondernemingen worden aangehouden, uitgesloten dan wel op de *watchlist* geplaatst worden. Dit besluit wordt genomen op basis van onderstaande relevant bevonden criteria:

1. de houding van de onderneming ten aanzien van de schending en de bereidheid het gesprek met aandeelhouders aan te gaan (constructief/niet-constructief)
2. de ontwikkelingen t.a.v. de casus en door de onderneming gemaakte stappen om schending (deels) op te heffen (positief/neutral/negatief)
3. de ernst van de schending: sommige schendingen beïnvloeden complete bevolkingsgroepen, andere niet (hoog/middel)
4. de sterkte van de casus waarbij wordt gekeken naar reeds gedane uitspraken van nationale of internationale gezaghebbende instanties (sterk/neutral/zwak).

Aan de hand van informatie op deze criteria vormt de Beheerder zich een beeld van de ontwikkelingen en ernst van de schending en wordt al dan niet overgegaan tot uitsluiting van de onderneming voor de aandelen- en vastrentende waardenfondsen.

Beleggingen in uitgesloten ondernemingen worden verkocht. Geen nieuwe aandelen of obligaties worden aangekocht zolang de onderneming op de uitsluitingslijst staat. Bij een geverifieerde opheffing van de schending zal de onderneming van de uitsluitingslijst worden verwijderd.

3.8 Uitsluiting structurele normschenders

Per 1 januari 2019 zijn wereldwijd twaalf ondernemingen voor beleggingen uitgesloten van het relevante beleggingsuniversum vanwege structurele schendingen van internationaal breed geaccepteerde normen. Acht ondernemingen zijn uitgesloten in verband met de schending van het recht op zelfbeschikking (mensenrecht), één onderneming vanwege levering van wapentuig en/of militaire training aan een regime dat mensenrechten heeft geschonden, drie ondernemingen vanwege het schenden van recht op vereniging en vakbondsvorming (arbeidsnormen).

In de rapportageperiode hebben zich twee wijzigingen voorgedaan. Het Amerikaanse Chevron stond op de uitsluitingslijst wegens een langlopende kwestie rond milieuvervuiling (water- en bodemvervuiling) in Ecuador en is van de lijst verwijderd. Dit is het gevolg van een uitspraak die Permanent Hof van Arbitrage op 30 augustus 2018 in Den Haag deed inzake de casus. ISS-Ethix heeft het oordeel hierop herzien, waardoor niet langer sprake is van een geverifieerde schending. Conform het uitsluitingsproces is de onderneming weer toegelaten tot het belegbaar universum.

Harel Insurance Investments & Financial Services Ltd. is toegevoegd aan de uitsluitingslijst vanwege betrokkenheid bij het beperken van zelfbeschikkingsrecht in Israël. De onderneming is betrokken bij de zogenoemde City Pass Lightrail, die de door het Internationale Strafhof als illegaal bestempelde Israëlische nederzettingen bedient. De onderneming is nieuw toegevoegd aan de uitsluitingslijst. Zie tabel 7 voor het volledige overzicht.

TABEL 7: UITSLUITINGSLIJST STRUCTURELE NORMSCHENDERS PER 1 JANUARI 2019

Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

Onderneming	Norm	Schending
Alstom SA		Recht op zelfbeschikking
Bank Hapoalim		Recht op zelfbeschikking
Bank Leumi Le-Israel		Recht op zelfbeschikking
Centrais Eletricas Brasileiras S.A.- Eletrobras		Recht op zelfbeschikking
Centrais Eletricas Brasileiras SA- Eletrobras Pfd B		Recht op zelfbeschikking
Elbit Systems		Levering wapens aan regime dat mensenrechten schendt
Harel Insurance Investments & Financial Services Ltd.		Recht op zelfbeschikking
Incitec Pivot Limited		Recht op zelfbeschikking
Mizrahi-Tefahot Bank		Recht op zelfbeschikking
Vale S.A.		Recht op zelfbeschikking
Vale SA Pfd A		Recht op zelfbeschikking
Cintas		Recht op vereniging en vakbondsvrijheid
T-Mobile US Inc.		Recht op vereniging en vakbondsvrijheid
Wal-Mart Stores, Inc.		Recht op vereniging en vakbondsvrijheid

3.9 Uitsluiting landen

Het gevoerde landenbeleid is geënt op de Nederlandse sanctiewetgeving (1977). Hierdoor sluit Achmea IM op voorhand staatsobligaties van landen uit die bij onze screening naar voren komen als:

- Schender non-proliferatieverdrag
- Systematische schending mensenrechten burgers
- Hoge mate van corruptie

Screening vindt jaarlijks plaats. Van landen op de uitsluitingslijst kopen wij geen staatsobligaties. Een belangrijk handvat bij het samenstellen van de landenlijst is de Sanctiewet 1977. De Sanctiewet 1977 is een kaderwet en is de grondslag voor de uitwerking van (inter)nationale regels ter uitvoering van de internationale sanctiemaatregelen. Sanctiemaatregelen zijn dwingende instrumenten die worden ingezet als reactie op schendingen van onder meer het internationaal recht of mensenrechten. Achmea IM hanteert de wet als signaalfunctie om te bepalen of landen voldoen aan bovenstaande uitgangspunten en in aanmerking komen voor de landenlijst.

TABEL 8: LANDEN UITSLUITINGSLIJST PER 1 JANUARI 2019

Bron: Achmea Investment Management

Land	Kwestie
Centraal Afrikaanse Republiek	Schending Internationaal Recht en wreedheden
Democratische Volksrepubliek Korea (Noord-Korea)	Verspreiding van kernwapens
Iran	Verspreiding van kernwapens
Libanon	Schending Internationaal Recht
Myanmar	Mensenrechtenschendingen
Oezbekistan	Mensenrechtenschendingen
Soedan	Grove mensenrechtenschendingen
Somalië	Mensenrechtenschendingen en wreedheden
Syrië	Grove schending mensenrechten
Zimbabwe	Mensenrechtenschendingen

4 Stembeleid & Corporate Governance

Corporate governance, of goed ondernemingsbestuur, heeft betrekking op de verhoudingen tussen de verschillende actoren van een onderneming zoals de Raad van Bestuur (RvB), de Raad van Commissarissen (RvC), aandeelhouders en andere belanghebbenden. Rekenschap, transparantie en toezicht spelen hierbij een centrale rol. De beleggingsfondsen beleggen onder andere in beursgenoteerde ondernemingen en zijn daardoor ook aandeelhouder. Door actief gebruik te maken van aandeelhoudersrechten kunnen de beleggingsfondsen invloed uitoefenen op de onderneming. Het gaat hierbij om het benoemen van bestuurders, het goedkeuren van jaarstukken en in sommige gevallen kan het zich uitspreken over het beloningsbeleid. De beleggingsfondsen doen dit onder andere door deel te nemen aan de besluitvorming op de aandeelhoudersvergadering (stemmen).

4.1 Institutionele belegger als actief aandeelhouder

De Nederlandse Corporate Governance Code schrijft voor dat institutionele beleggers zoals pensioenfondsen een beleid moeten hebben ten aanzien van het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen waarin zij beleggen. Daarbij wordt van de institutionele belegger gevraagd om minstens eenmaal per jaar aan te geven hoe invulling wordt gegeven aan het stembeleid. Daarnaast stelt de Corporate Governance Code dat de institutionele belegger minimaal eenmaal per kwartaal moet aangeven hoe hij stemde op de aandeelhoudersvergaderingen.

Achmea IM voldoet aan de bepalingen van de Corporate Governance Code. Op de website van Achmea IM zijn de volgende documenten te vinden:

1. Stembeleid
2. Stemverslag van de voorgaande kwartalen en het afgelopen jaar
3. Rapportagetool waarbij gerapporteerd wordt hoe gestemd is per aandeelhoudersvergadering.

4.2 Stemgedrag Achmea Investment Management

De tweede helft van het jaar is relatief rustig omdat de meeste Europese en Amerikaanse aandeelhoudersvergaderingen in de eerste helft van het jaar plaatsvinden. De piek van de aandeelhoudersvergaderingen seizoen in Australië en Nieuw-Zeeland ligt wel in de tweede helft van het jaar. In het derde en vierde kwartaal vinden daarnaast veel bijzondere aandeelhoudersvergaderingen plaats voor tussentijdse benoemingen van bestuurders, voor de goedkeuring van beloningsbeleid en over aandelenuitgifte. Daarnaast is er wereldwijd een stijgende trend waarneembaar van ingediende aandeelhoudersresoluties. Deze door aandeelhouders

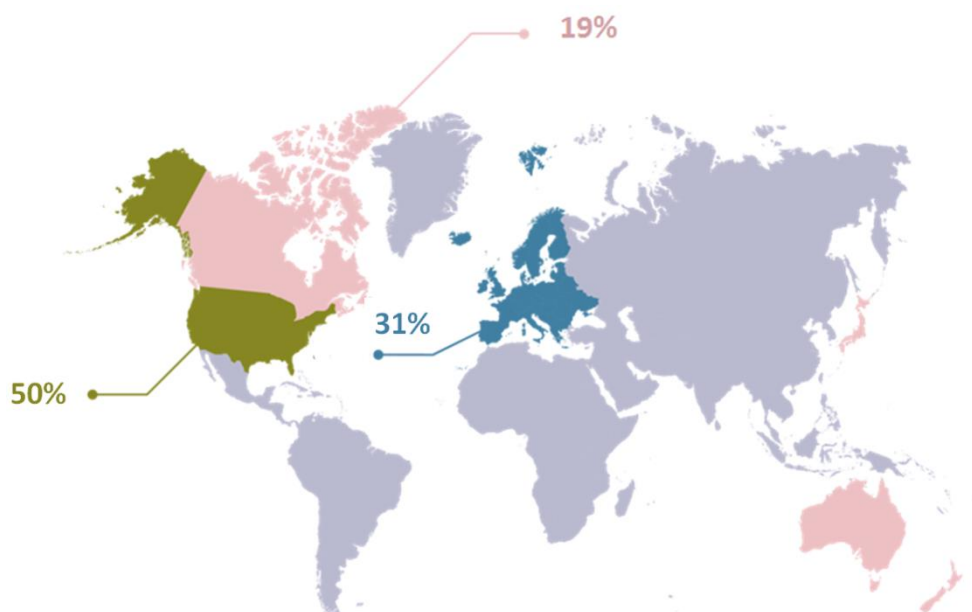
ingediende agendapunten hebben veelal betrekking op milieu, maatschappelijke en goed ondernemingsbestuur thema's. Het doel van een dergelijke resolutie is vaak het verbeteren van de transparantie van de onderneming of het beter waarborgen van aandeelhoudersrechten. Wij stemden in de tweede helft van 2018 tijdens **75 vergaderingen** op totaal **744 agendapunten**. Zie figuur 9 voor de regionale verdeling over H2 2018.

Wij maken bij het uitoefenen van stemrechten gebruik van het stemplatform en analyses van Institutional Shareholder Services (ISS). Achmea IM past voor elke steminstructie zijn eigen op maat gemaakte stembeleid toe. Het Achmea IM stembeleid is op de website te vinden en wordt doorlopend geactualiseerd op basis van wereldwijde trends op het gebied van corporate governance, ons stemgedrag bij controversiële agendapunten en overige actualiteiten. Voordat de definitieve stem wordt uitgebracht beschouwen we een selectie van de voorstellen op individuele basis. Het uiteindelijke besluit wordt genomen op basis van de specifieke feiten en omstandigheden van het agendapunt.

Het betekent ook dat niet altijd met het management van de onderneming wordt meegestemd. Zo stemden wij in de tweede helft van 2018 op ruim 19% van alle agendapunten tegen het management. Het ging hier onder andere om de benoeming van bestuurders van ondernemingen (niet onafhankelijk waar dit wel geëist of gewenst is) en beloningsstructuren (excessief, onvoldoende toegelicht, niet transparant genoeg, of een ontbrekende link met de prestaties van de onderneming). Op aandeelhoudersresoluties over milieu, sociale en governance kwesties wordt ook relatief vaak tegen het management gestemd.

FIGUUR 9: STEMACTIVITEITEN NAAR REGIO JULI T/M DECEMBER 2018

Bron: Achmea Investment Management, ISS

TABEL 10: OVERZICHT STEMACTIVITEITEN H2 2018

Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

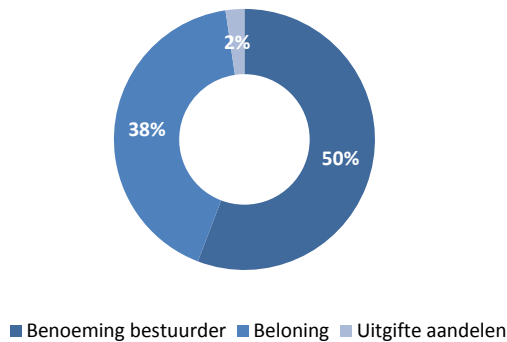
Achmea IM Wereldwijd Aandelen Fonds	Management	
Aantal agendapunten	Voor	Tegen
744	80,6%	19,4%

Op de website van Achmea IM is de steminleg per onderneming in te zien.

De stemactiviteiten kunnen worden onderverdeeld in een zestal hoofdthema's: benoeming bestuurders, beloningsbeleid, uitgifte aandelen, routinezaken, fusies & overnames en overig. In de tweede helft van 2018 zijn de meeste stemmen uitgebracht voor tussentijdse benoemingen van bestuurders, voor de goedkeuring van beloningsbeleid en over aandelenuitgifte.

FIGUUR 11: STEMACTIVITEITEN NAAR THEMA

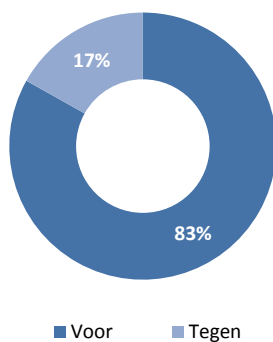
Bron: Achmea Investment Management

Per thema hebben wij als volgt gestemd.

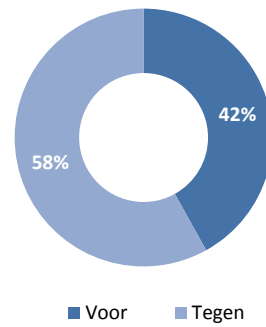
FIGUUR 12: STEMGEDRAG BENOEMING BESTUURDERS

Bron: Achmea Investment Management

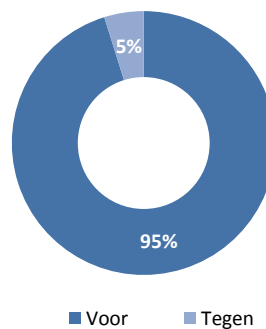
FIGUUR 13: STEMGEDRAG BELONINGSBELEID

Bron: Achmea Investment Management

FIGUUR 14: STEMGEDRAG UITGIFTE AANDELEN

Bron: Achmea Investment Management

4.3 Agenderingsrecht aandeelhouders

Op aandeelhoudersvergaderingen kunnen aandeelhouders een voorstel agenderen, mits wordt voldaan aan de voorwaarden van het lokaal geldende agenderingsrecht. Deze aandeelhoudersresoluties kunnen onder meer betrekking hebben op de thema's milieu & gezondheid, mensenrechten, goed bestuur. In het afgelopen halfjaar hebben wij **14 aandeelhoudersresoluties** beoordeeld en onze stem uitgebracht. De resoluties hadden de volgende thema's.

TABEL 15: AANDEELHOUDERSRESOLUTIES NAAR THEMA

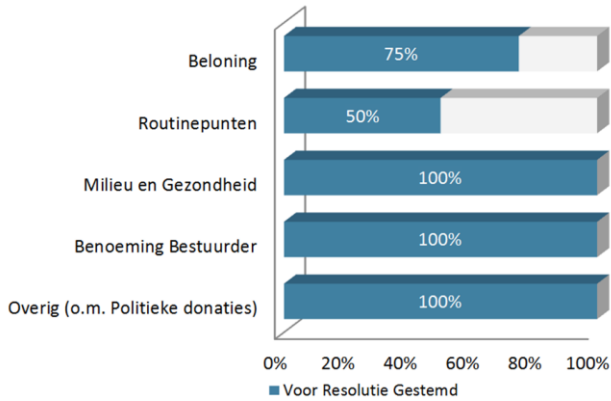
Bron: Achmea Investment Management

Thema	Aantal
Overig (o.m. Politieke Donaties)	4
Benoeming Bestuurder	1
Milieu en Gezondheid	3
Routinepunten	2
Beloning	4
Goed Bestuur	0
Mensenrechten	0
Totaal	14

Wij toetsen de afzonderlijke aandeelhoudersvoorstellen op inhoud, wenselijkheid, werkbaarheid en effect. Dat betekent dat wij niet in alle gevallen voor een resolutie zullen stemmen,

ook al past deze binnen onze speerpuntthema's. Onderstaand overzicht onze steminstructie per thema voor deze resoluties.

OVERZICHT 16: STEMGEDRAG AANDEELHOUDERSRESOLUTIES

Arbeidsnormen

Op de aandeelhoudervergadering van **Oracle** van 14 november stond een aandeelhoudersvoorstel op de agenda waarin de onderneming werd gevraagd een rapportage op te stellen waarin inzicht wordt gegeven of er een gender pay gap bestaat, en indien die bestaat welke acties worden ondernomen om de verschillen te verkleinen. Achmea IM vindt dit een goed middel om inzicht te verkrijgen in de uitvoering van het diversiteitsbeleid dat de onderneming voert en stemde **VOOR**. Aangezien deze rapportage reeds verplicht is in het VK, is een ondernemingsbrede uitrol relatief gemakkelijk te realiseren.

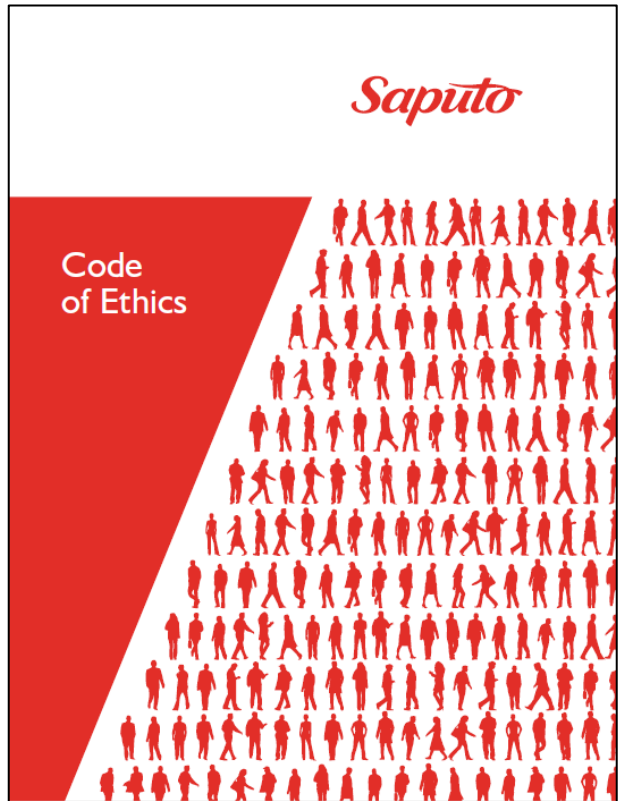
Foto : www.oracle.com/corporate/

Mensenrechten

Op de aandeelhouders van **Saputo, Inc.** van 7 augustus stond een aandeelhoudersvoorstel op de agenda waarin de raad van bestuur werd verzocht om verslag uit te brengen over het proces van Saputo voor het identificeren en analyseren van potentiële en actuele arbeidsnormen- en mensenrechtenrisico's van Saputo's bedrijfsvoering en toeleveringsketen (human rights risk assessment). Er wordt gevraagd om bij de verslaglegging mensenrechtenprincipes als beoordelingskader te gebruiken, methodisch prestaties te volgen en te meten, over aard en omvang van het overleg met stakeholders te rapporteren en actuele en/of potentiële mensenrechtenrisico's in kaart te brengen die zijn vastgesteld bij het gebruik van arbeidscontractanten / onderaannemers door Saputo, uitzendbureaus of soortgelijke arbeidsovereenkomsten.

Foto: *De bestaande Code of Ethics mist belangrijke elementen zoals betaling van een leefbaar loon, vakbondsvrijheid en de dwang- of kinderarbeid.* Bron: www.saputo.com

Saputo's bedrijfsmodel stelt het bedrijf bloot aan belangrijke mensenrechtenrisico's. Het bedrijf lijkt geen beleid te hebben met betrekking tot de vrijheid van vereniging voor zijn eigen werknemers, en Saputo's *Code of Ethics* verwijst niet naar het recht op collectieve onderhandelingen. Kwesties waarbij mogelijk sprake is van mensenrechtenschendingen in het bedrijf en de toeleveringsketen worden niet behandeld in de ethische code van Saputo. Deze risico's omvatten het betalen van een minimum leefbaar loon, het beperken van de maximale

werkuren, het beschermen tegen kinderarbeid en dwangarbeid. Het pensioenfonds ondersteunde daarom deze resolutie.

Klimaatverandering

Aandeelhouders vragen **SCANA Corp.** om een beoordeling te publiceren over de langetermijneffecten van overheidsbeleid en technologische vooruitgang op de bedrijfsportefolio, die in lijn zijn met het beperken van de opwarming van de aarde tot niet meer dan twee graden Celsius. Aandeelhouders willen inzicht in hoe SCANA de risico's en kansen inschat die worden geboden door wereldwijde inspanningen om het doel van de Paris Agreement te bereiken. Grote bedrijven nemen steeds meer koolstofarme technologieën in hun portefeuilles op, daarnaast heeft ratingbureau Moody's aangegeven te beginnen met het analyseren van carbon transition risk. Aandeelhouders zijn van mening dat een twee graden Celsius scenario-analyse van SCANA's portefeuille van stroomopwekkingsactiva en geplande investeringen tot 2040 het bedrijf helpt om "regelgeving, technologische en marktveranderingen" in te zetten om dichterbij een koolstofarme wereld te komen. SCANA geeft aan dat het voor 1.1 miljard dollar heeft geïnvesteerd in systemen om de uitstoot van zijn kolencentrales te verminderen, en dat het zijn uitstoot van broeikasgassen tussen 2005 en 2016 met 38 procent heeft teruggebracht. Het pensioenfonds ondersteunde rede resolutie

Foto: www.sceg.com/about-us/power-generation-coal

Cope Station

Natuur & Milieu

Aandeelhouders vragen **General Mills Inc.** een verslag over de impact van pesticiden in de agrarische toeleveringsketen van het bedrijf, vanwege de grote maatschappelijke aandacht en onderzoek naar het gebruik van pesticiden en de gevolgen daarvan. Met deze informatie kunnen ze trends over een langere periode beoordelen.

Foto: [Dode bijen](http://Dode%20bijen), bron: www.blog.generalmills.com

Aandeelhouders beweren dat General Mills zichzelf onnodig blootstelt aan reputatierisico, door informatie over pesticiden gebruik in de toeleveringsketen niet openbaar te maken. Het behoud van de bijenteelt is een prominent onderdeel van de marketing van een van zijn bekende producten. Ze beweren dat de daling van bijen en andere bestuivers een impact kan hebben op de toeleveringsketen van het bedrijf, omdat de meeste groenten en fruit moeten worden bestoven, maar veel bijensoorten worden bedreigd. Aandeelhouders stellen dat er een groeiende wetenschappelijke consensus is dat een bepaalde familie van pesticiden en herbiciden, specifiek neonicotinoïden en glyfosaat, bijdraagt aan de achteruitgang van de bijen. General Mill's heeft negatieve media-aandacht getrokken voor zijn HoneyNut Cheerios- campagne om de bijen te redden die zich concentreerden op het planten van wilde bloemzaden, in plaats van het gebruik van pesticiden en herbiciden in de toeleveringsketen te verminderen. Ze zeggen dat het bedrijf uitspraken doet over het milieu zonder deze te onderbouwen met publiek beschikbare informatie. Ook geven aandeelhouders aan dat concurrenten van General Mills maatregelen nemen om het gebruik van pesticiden in hun toeleveringsketen te beperken, waaronder Unilever, Sysco en tientallen grote voedsel- en detailhandelsbedrijven. Het pensioenfonds ondersteunde de resolutie

4.4 Corporate Governance ontwikkelingen Nederland

Unilever trekt voorstel ter vereenvoudiging van bedrijfsstructuur in

Op 5 oktober jl. kondigde Unilever, de producent van voedsel, huishoudelijke producten en persoonlijke verzorgingsproducten, aan de voorgenomen vereenvoudiging in de bedrijfsstructuur in te trekken. Onder druk van Britse aandeelhouders heeft de top van Unilever besloten haar plannen voorlopig in de ijskast te zetten. Volgens Unilever bood unificatie (integratie van de Nederlandse NV en Britse PLC met één hoofdkantoor in Rotterdam) de onderneming een "grotere strategische flexibiliteit" om in de toekomst waarde creërende activiteiten te kunnen blijven ontplooiën. De voorgestelde verbeteringen in de corporate governance waren o.a. dat Unilever beloofde zowel de Nederlandse als de Britse corporate governance code te zullen naleven en in de toekomst ook geen gebruik zou maken van de door het kabinet voorgestelde wettelijke bedenktijd van 250 dagen (bij een eventueel vijandig overnamebod). De bestuurders van het 'nieuwe' Unilever zouden, net als nu, elk jaar aftreden, zodat de AVA de bestuurders elk jaar moet (her)benoemen. Unilever wilde zijn preferente aandelen intrekken, de certificering van zijn gewone aandelen opheffen en het administratiekantoor ontbinden. De voorstellen tot versterking van de aandeelhoudersrechten maakten op een groeiend aantal Britse Unilever-aandeelhouders, weinig indruk. Zij hebben in het openbaar aangekondigd tegen het voorstel tot unificatie te gaan stemmen. Als gevolg van het besluit de unificatie niet ter stemming te brengen blijft de situatie ongewijzigd.

"Het Bestuur blijft geloven dat één hoofdkantoor op lange termijn kansen biedt voor lange termijn waardecreatie"

-Marijn Dekkers, voorzitter Unilever

Boete ING Group (€ 675 miljoen) vanwege witwassen

Tussen 2010 en 2016 heeft ING Bank Nederland strafbare feiten gepleegd door structureel de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) te overtreden. Het Openbaar Ministerie (OM) heeft na het uitgebreide Houston-onderzoek vastgesteld dat ING criminelen in de gelegenheid heeft gesteld haar bankrekeningen te gebruiken voor onder andere witwaspraktijken. Het OM heeft ING op 4 september jl. een (record)boete opgelegd van € 675 miljoen. Daarnaast moet ING €100 miljoen aan de staat betalen, vanwege wederrechtelijk verkregen voordeel. Het gebrek aan investeringen in de benodigde capaciteit, zowel in personele als technische zin, heeft bijgedragen aan het ontstaan en voortduren van ernstige tekortkomingen bij het nakomen/uitvoeren van verplichtingen uit de Wwft. De 'tone-at-the-top' onderschreef onvoldoende het belang van compliant zijn met de Wwft, aldus het OM. De focus van ING lag met name bij de winstgevendheid van de organisatie en het behalen van de commerciële doelstellingen. Uit het Houston-onderzoek is gebleken dat de strafbare feiten niet toe te rekenen zijn aan individuele personen, ook niet aan het ING-

bestuur. Het OM rekent daarom de strafbare feiten toe aan ING als organisatie. Op 11 september jl. heeft CFO Koos Timmermans besloten af te treden.

Shell koppelt klimaatdoelen aan beloningsbeleid

Shell, het olie- en gasbedrijf, heeft in een gezamenlijke verklaring met institutionele beleggers bekend gemaakt dat haar in 2017 geformuleerde ambitie om in 2050 de CO₂-uitstoot met 50% te hebben gereduceerd om gaat zetten in korte- en middellange termijn doelstellingen. Hiermee komt Shell tegemoet aan druk van aandeelhouders die daar om vroegen. Afhankelijk van de behaalde doelstellingen wordt de hoogte van de langetermijnbonus deels bepaald. Het is positief en een primeur dat een van de grootste olie- en gasbedrijven concrete doelen stelt om de CO₂-voetafdruk in periodes van drie tot vijf jaar te verminderen, mede als gevolg van constructief overleg met institutionele beleggers. De eerste doelstelling zal Shell bekend maken in 2020 en zal dit de daaropvolgende 30 jaar steeds herhalen. Shell verbindt de energietransitie aan haar langetermijn doelstellingen als onderdeel van het herijkte beloningsbeleid, welke ter stemming wordt gebracht op de aandeelhoudersvergadering in 2020. Periodiek worden de klimaatdoelstellingen herijkt om te bekijken of zij nog in de pas lopen met de ambities die de samenleving op het terrein van beperking van CO₂-uitstoot stelt. Shell zal jaarlijks over de voortgang van de vermindering van zijn CO₂-uitstoot rapporteren. De rapportages zullen ook door een externe partij worden gecontroleerd. De verklaring van Shell is voor Follow This, het collectief van Shell-aandeelhouders die het gas- en oliebedrijf sneller duurzaam wil maken, niet genoeg. Follow This heeft op 9 december jl. bekend gemaakt dat er op de agenda van de Shell-AVA in 2019 opnieuw een 'duurzaamheidsresolutie' zal staan. De resolutie roept Shell opnieuw op om concrete doelen te formuleren en te publiceren voor het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen door de Shell-organisatie en haar producten.

5 Engagement

Een onderneming is gericht op het maken van winst. Dit streven naar winstmaximalisatie kan echter op gespannen voet komen te staan met internationale richtlijnen voor verantwoord ondernemen, zoals het Global Compact, de OESO Richtlijnen voor Multinationale ondernemingen of de *UN Guiding Principles on Business & Human Rights*. Wanneer ondernemingen deze internationale richtlijnen systematisch schenden wordt gedrag onverantwoord. Daarmee ontstaat er een risico voor de continuïteit van de onderneming en houdbaarheid van winstrealisatie op de lange termijn. Daarom is het in het voordeel van de onderneming en al haar belanghebbenden dat richtlijnen voor verantwoord ondernemen worden gerespecteerd. Daarom gaat Achmea Investment Management in dialoog met ondernemingen. Inzet: het duidelijk stellen van kaders, het ontwikkelen van kennis bij ondernemingen en het definiëren van 'good practices'. Zo draagt Achmea Investment Management bij aan het bewaken van het juiste evenwicht en beschermt het haar belangen en die van haar klanten.

5.1 Achmea Investment Management en de dialoog

Engagement is het aangaan van de dialoog met ondernemingen. Het is het centrale middel in het verantwoord beleggen beleid van Achmea IM. Met het aangaan van de dialoog willen wij het duurzame gedrag van ondernemingen verbeteren en tegelijkertijd aandeelhouderswaarde vergroten. Wij voeren de dialoog op meerdere vlakken:

1. wij spreken ondernemingen aan die internationaal breed gedragen normen en principes zoals mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen of anticorruptie schenden. Dit noemen wij **Normatief engagement**.
2. wij spreken ondernemingen in specifieke sectoren of ketens aan ter bevordering van een algemene standaard. Dit noemen wij **Thematisch engagement**.
3. wij spreken met (hoofdzakelijk) Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen over Sociale, Milieu, en Goed Bestuurskwesties. Dit doen wij veelal in collectief verband. Dit noemen wij **ESG Nederland**.
4. wij spreken ondernemingen in collectief verband, wanneer de situatie erom vraagt en het onderwerp past binnen de speerpunthema's van Achmea IM. Dit noemen we **Collectief engagement**.

De doelstellingen

De verschillende type engagement hebben elk een andere focus en doelstelling. Voor elk van de verschillende vormen geldt dat engagement een zaak van de lange adem is. Voor de diverse trajecten wordt uitgegaan van een looptijd van drie jaar. Anders dan bij het instrument uitsluiting waarbij pensioenfondsen of beleggingsfondsen op voorhand niet beleggen in ondernemingen, geldt voor engagement dat er wel belegd wordt in ondernemingen die ter discussie staan, maar we als aandeelhouder het management juist actief aangespoort om het beleid of activiteiten te verbeteren.

Het **Normatieve Engagement** heeft als doel structurele schendingen van Global Compact principes, OECD richtlijnen voor Multinationale ondernemingen of *UN Guiding principles on Business & Human Rights* te stoppen en te voorkomen. Structurele schendingen van deze normen vergroten het risico op nadelige gevolgen voor de onderneming, haar directe omgeving zoals lokale gemeenschappen of het milieu en voor andere belanghebbenden. Activiteiten die (mogelijk) leiden tot een schending van de principes staan veelal in de belangstelling van niet-gouvernementele organisaties (NGO's) en de media. In de praktijk leiden deze schendingen ook vaker tot rechtszaken, die boetes of het uitbetalen van schadeclaims door de ondernemingen tot gevolg kunnen hebben. Dit zijn directe negatieve financiële effecten, die ook de belangen van aandeelhouders schaden. Normatief engagement voeren wij uit in samenwerking met ISS-Ethix.

Het **Thematische engagement** heeft een andere doelgroep dan normatief engagement. Hier staan niet de bedrijven centraal die normen schenden, maar juist bedrijven die zowel financieel als maatschappelijk op bepaalde thema's hun prestaties verder kunnen verbeteren. De thema's worden gekozen in samenspraak met klanten en binnen de speerpunten van het Maatschappelijk Verantwoord Beleggen beleid. Bij de keuze spelen de volgende zaken een rol:

- Materialiteit van het thema
- Sociale, of ecologische relevantie van het thema
- Omvang van onderneming in beleggingsportefeuille (zowel aandelen als bedrijfsobligaties)
- Succeskans voor slagen dialoog

De uitvoering van de thematische engagement wordt gedaan door Team MVB van Achmea IM.

OVERZICHT 17: SPEERPUNTTHEMA'S

In het **ESG Nederland engagement** is Achmea IM in gesprek met de belangrijkste Nederlandse ondernemingen. Dit valt veelal samen met het aandeelhoudervergaderingseizoen. Deze dialogen vinden veelal in collectief verband plaats in samenwerking met andere Nederlandse vermogensbeheerders en Eumedion, het Nederlandse samenwerkingsinitiatief voor Governance kwesties. Het gezamenlijke doel is het beïnvloeden van governance en duurzaamheidsthema's, veelal ingegeven door de actualiteit van de aandeelhoudersvergadering. Te denken valt aan beloningsbeleid, benoeming van bestuurders, fusies & overnames en sociaal- en milieubeleid.

Binnen **Collectief engagement** trekt Achmea IM samen op met ander institutionele beleggers waar het effectief is en past binnen de kernthema's van ons en onze klanten. Ook steunen wij publiekelijk initiatieven indien dit de belangen van ons en onze klanten goed vertegenwoordigt.

Thema's in het engagementprogramma

Het engagementprogramma van Achmea IM beslaat het engagementprogramma de volgende thema's

TABEL 18: LOPENDE THEMA'S

Bron: Achmea Investment Management

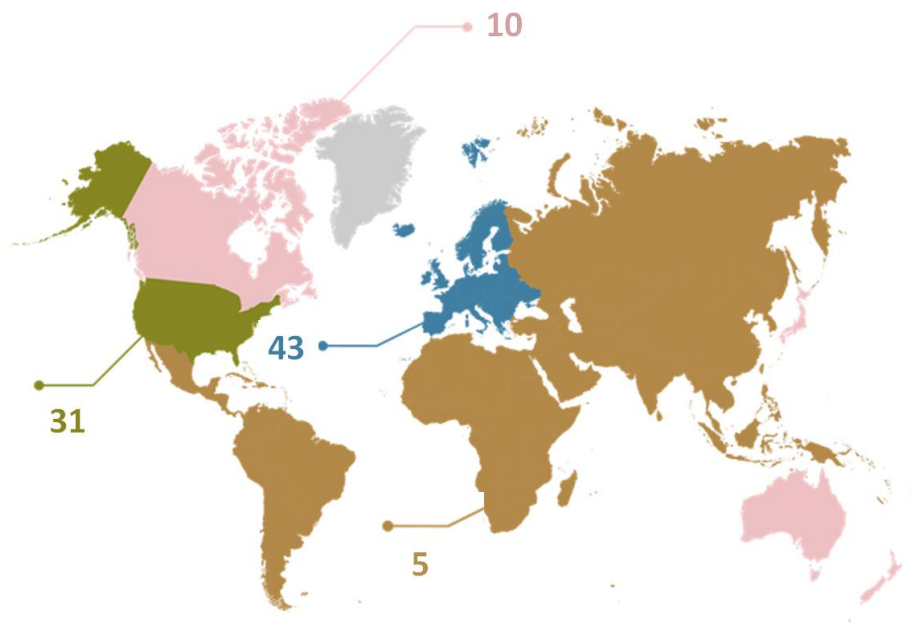
#	Thema	Dialogovorm
1	Schending Mensenrechten	Global Compact
2	Schending Arbeidsnormen	Global Compact
3	Schending Milieu	Global Compact
4	Schending Anti-Corruptie Nederlandse Beursgenoteerde ondernemingen	Global Compact
5	Waterrisico's bij water- en elektriciteitsbedrijven	ESG Nederland
6		Thematisch Klimaatverandering

7	Leefbaar Loon	Thematisch Sociaal
8	Access to Nutrition	Thematisch Sociaal
9	Transport en klimaat	Thematisch Klimaatverandering

Binnen deze thema's liepen in de tweede helft van het jaar 108 dialogen. Het kan voorkomen dat in het kader van Global Compact schendingen met een onderneming over meerdere onderwerpen wordt gesproken, dit zien we als 1 dialoog. Daarnaast kan het voorkomen dat een onderneming deel uitmaakt van verschillende thematisch dialogen, deze gevallen zien wij als een afzonderlijke dialoog. Ook kan sprake zijn van verschillende juridische entiteiten, of dochterondernemingen. Indien dit het geval is zien wij dit als één dialoog. In totaal bestond het totale engagementprogramma uit dialogen met 89 unieke ondernemingen. Zie tabel 19 voor een overzicht van de verdeling van het programma naar thema.

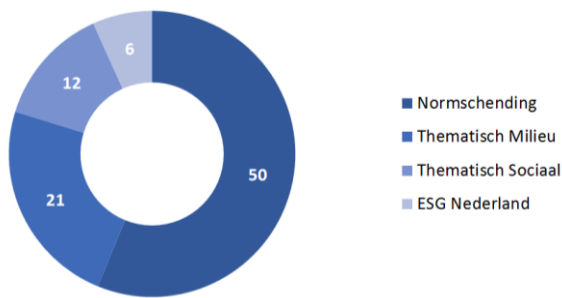
OVERZICHT 19: AANTAL UNIEKE ONDERNEMINGEN IN ENGAGEMENTPROGRAMMA NAAR REGIO

Bron: Achmea Investment Management

TABEL 20: HET ENGAGEMENTPROGRAMMA NAAR THEMA

Bron: Achmea Investment Management, ISS-Ethix

De regionale verdeling richt zich grotendeels op de ontwikkelde markten, waarbij er focus ligt op de Europese (57) en Amerikaanse (52) markten. Zie figuur 11. Wij maken onderscheid tussen de volgende regio's voor ontwikkelde markten: Europa, Verenigde Staten en Overig Wereld (o.m. Canada, Japan, Australië en Nieuw Zeeland). Daarnaast kunnen ondernemingen zich in opkomende markten bevinden (veelal Azië, Latijns-Amerika, Afrika).

Vermeldenswaardige ontwikkelingen binnen de engagement-thema's zijn in de komende paragrafen toegelicht. Voor ieder thema is inzichtelijk gemaakt welke ondernemingen zijn opgenomen in het engagementprogramma.

5.2 Nieuwe engagementthema's in H2 2018

In de tweede helft van het jaar zijn geen nieuwe thema's opgestart dan wel in vooronderzoek.

5.3 Normatieve dialogen

Per ultimo 2018 zijn wij in gesprek met 50 unieke ondernemingen over vermeende of geverifieerde normschendingen. Wij volgen de voortgang op basis van de volgende vaste mijlpalen.

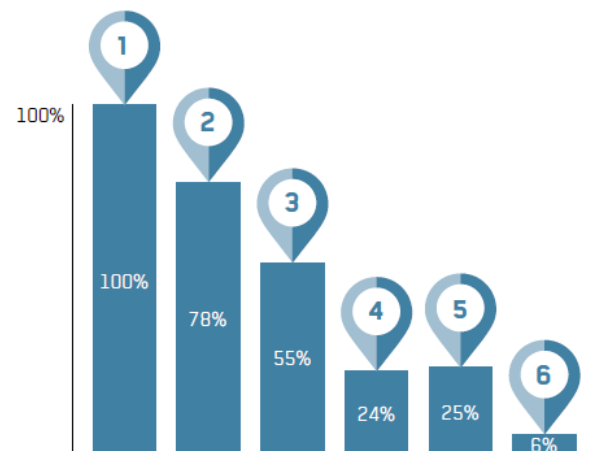
1. Initiëren dialoog
2. Bevestiging van gedeelde zorgen
3. Delen van informatie
4. Commitment om schending op te heffen
5. Aanpassen beleid & proces
6. Schending opgeheven

De geaggregeerde voortgang van deze dialogen op bovenstaande mijlpalen is als volgt.

FIGUUR 21: VOORTGANG PER MIJLPAAL

Bron: Achmea Investment Management

Onderstaand is aangegeven welke nieuwe dialogen rond normschendingen zijn geïnitieerd in het afgelopen halfjaar. Het

engagementprogramma rond normschendingen voeren wij uit in samenwerking met gespecialiseerd onderzoeksbureau ISS-Ethix.

Mensenrechten schendingen

Het doel van deze dialogen is het opheffen van de geconstateerde of vermeende mensenrechtenschendingen. Daarnaast vragen we de onderneming beleid, processen en rapportages te ontwikkelen van die verband houden met het voorkomen van nieuwe mensenrechtenschendingen. De onderneming moet aantonen dat de schending van relevante Global Compact principes is opgeheven. Het is wenselijk dat een externe, onafhankelijke partij dit vaststelt.

Schendingen van de beginselen van mensenrechten kunnen betrekking hebben op de activiteiten van ondernemingen in landen met controversiële regimes. Door hun activiteiten in deze landen genereren de ondernemingen inkomsten voor de betreffende regimes, die deze inkomsten vervolgens vaak niet ten goede laten komen aan de lokale bevolking. Daarnaast komt het voor dat lokale gemeenschappen direct worden geschaad door de activiteiten van de ondernemingen. Andere voorbeelden van schendingen op het gebied van mensenrechten zijn onrechtmatigheden tegen de lokale bevolking door personeel of ingehuurd veiligheidsdiensten van ondernemingen.

Achmea IM heeft in het tweede halfjaar van 2018 met 3 unieke ondernemingen de dialoog opgestart rond een (vermeende) mensenrechtenschending. Het totaal aantal ondernemingen waarmee wij per ultimo 2018 over dit onderwerp in dialoog zijn is 17.

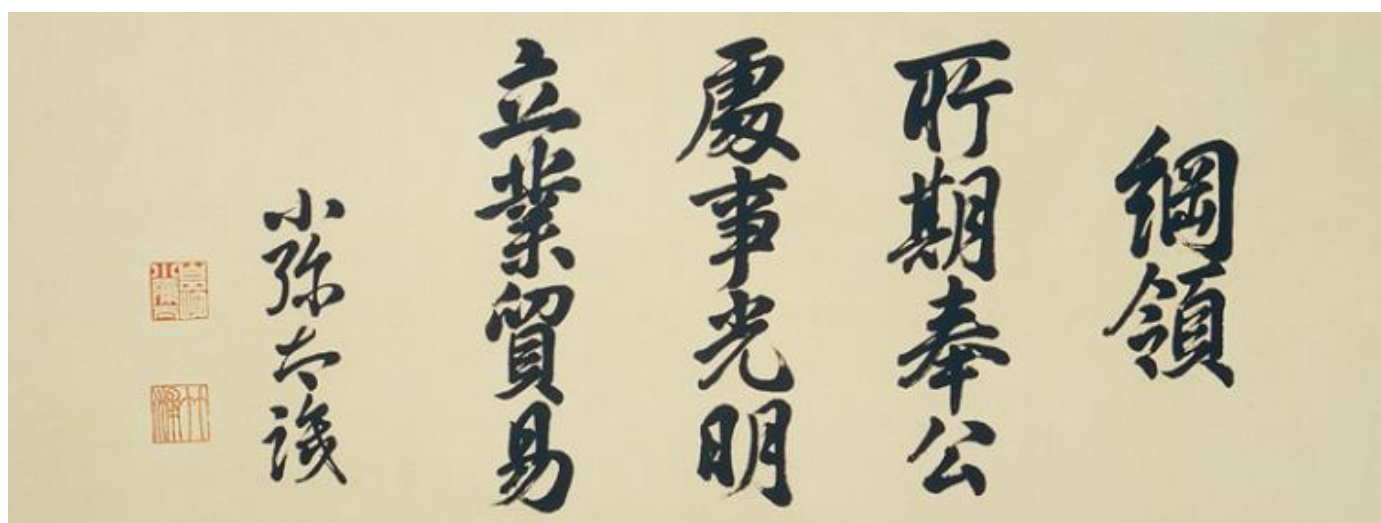
TABEL 22: GEÏNITIEERDE DIALOGEN
MENSENRECHTENSCHENDING H2 2018

Bron: Achmea Investment Management en ISS
Ethix

Onderneming	Gestart
Anglo American	Q3 2018
Glencore	Q3 2018
Mitsubishi Corp.	Q4 2018

In de tweede helft van 2018 is geen van de lopende dialogen afgesloten.

Foto: De drie duurzaamheidsprincipes van Mitsubishi Corp: verkrijgen van de maatschappij, handelen met integriteit, en groei vanuit een allesomvattend mondiaal perspectief (Bron Mitsubishi.com)

Arbeidsnormen schendingen

Het doel van dit engagementthema is het opheffen van de geconstateerde of vermeende arbeidsnormenschending. Daarnaast vragen we de onderneming beleid, processen en rapportages te ontwikkelen die verband houden met het voorkomen van nieuwe arbeidsnormen schendingen.

Structurele schendingen van het Global Compact, in het bijzonder de principes die gaan over arbeidsnormen, vormen financiële en reputatierisico's voor de onderneming en voor belanghebbenden zoals aandeelhouders. Ondernemingen dienen te voorkomen dat zij zich schuldig maken aan structurele schendingen van deze beginselen van het Global Compact. Mochten zij zich daaraan wel schuldig maken, dan is het wenselijk dat zij deze schendingen opheffen en voorkomen dat schendingen in de toekomst opnieuw zullen optreden.

Structurele schendingen van de beginselen over arbeidsomstandigheden kunnen betrekking hebben op kinderarbeid en andere vormen van gedwongen arbeid in de ketens van toeleveranciers van ondernemingen. Ook discriminatie van bijvoorbeeld zwangere vrouwen of personeel van een bepaalde etnische achtergrond komt voor, zowel binnen bedrijven zelf als binnen de ketens.

De onderneming moet aantonen dat de schending van de Global Compact principes is opgeheven. Het is wenselijk dat een externe, onafhankelijke partij vaststelt dat de schending is opgeheven.

Achmea IM heeft in het eerste halfjaar van 2018 met 3 unieke ondernemingen de dialoog opgestart rond een (vermeende) arbeidsnormenschending. Het totaal aantal ondernemingen waarmee wij per ultimo 2018 over dit onderwerp in dialoog zijn is 13.

TABEL 23: GEÏNITIEERDE DIALOGEN
ARBEIDSNORMENSCHENDING H2 2018

Bron: Achmea Investment Management en ISS-Ethix

Onderneming	Gestart
America Movil SAB de CV	Q3 2018
Deutsche Post AG	Q3 2018
Glencore	Q3 2018

In de tweede helft van 2018 is de dialoog met Twenty-First Century Fox, Inc. succesvol afgesloten. De onderneming heeft op alle mijlpalen voldoende voortgang geboekt en de vermeende arbeidsnormenschending is dan ook opgeheven.

UITGELICHT: Twenty-First Century Fox Opgeheven arbeidsnormenschending

Twenty-First Century Fox, Inc. werd beschuldigd van inadequaat handelen na een uitgebreide reeks beschuldigingen van intimidatie en gender- en rassendiscriminatie. Er zou jarenlang consistent geen actie worden ondernomen tegen drie beschuldigde werknemers. Pas nadat er een risico op reputatieschade of rechtszaken ontstond, zouden er vertrouwelijkheids-schikkingen zijn getroffen.

In reactie gaf Twenty-First Century Fox opdracht tot zowel interne als externe onderzoeken en werd het dienstverband met drie medewerkers beëindigd. In een toelichting legde het bedrijf uit hoeveel waarde het hecht aan fatsoenlijke omgangsvormen op de werkvloer, de compliance maatregelen die het had getroffen en de routes die beschikbaar waren om misstanden te melden. Verder heeft het bedrijf veranderingen in het management doorgevoerd en een aantal schikkingen getroffen met slachtoffers met een gezamenlijke waarde van meer dan 60 miljoen dollar. Een onafhankelijk panel houdt sinds eind 2017 toezicht op de systemen en het beleid die de werkvloer moeten vrijhouden van discriminatie, pesten en wraakacties en rapporteert hierover elke vijf jaar. De dialoog is afgesloten en het oordeel is bijgesteld naar GROEN.

Foto: DHL distributiecentrum in Rüdersdorf DL (Bron: www.dpdhl.com)

Milieu schendingen

Het doel van dit engagementthema is het opheffen van de gevonden schendingen van het Global Compact en het ontwikkelen van beleid, systemen en rapportages die verband houden met het voorkomen van nieuwe milieuschendingen.

Structurele schendingen van het Global Compact, in het bijzonder de principes die gaan over milieu, vormen financiële, operationele en reputatierisico's voor de onderneming en voor haar belanghebbenden zoals aandeelhouders. Ondernemingen dienen daarom te voorkomen dat zij zich schuldig maken aan structurele schendingen van deze beginselen van het VN Global Compact. Mochten zij zich daaraan wel schuldig maken, dan is het wenselijk dat zij deze schendingen opheffen en voorkomen dat de schendingen in de toekomst opnieuw optreden.

De dialoog wordt gevoerd aan de hand van SMART-doelstellingen. De onderneming moet aantonen dat schending van de Global Compact principes structureel is opgeheven waarbij het wenselijk is dat een externe onafhankelijke partij vaststelt dat de schending is opgeheven. Bij het opheffen van de schending moet ook gedacht worden aan het nemen van corrigerende maatregelen, schadeloosstelling van betrokkenen en het opzetten en uitvoeren van herstelplannen.

*Foto: Hoofdkantoor van Bayer's landbouwdivisie in Monheim, DL
(Bron: Bayer).*

Achmea IM heeft in het tweede halfjaar van 2018 met 6 unieke ondernemingen de dialoog opgestart rond een (vermeende) milieu normschending. Het totaal aantal ondernemingen waarmee wij per ultimo 2018 over dit onderwerp in dialoog zijn is 21.

**TABEL 24: GEÏNITEERDE DIALOGEN
MILIEUSCHENDINGEN H2 2018**

Bron: Achmea Investment Management en ISS-Ethix

Onderneming	Gestart
Anglo American	Q3 2018
Glencore	Q3 2018
Petróleos Mexicanos SA	Q3 2018
Bayer AG	Q4 2018
Sumitomo Chemical Co. Ltd.	Q4 2018
Total SA	Q4 2018

Gedurende de rapportageperiode is geen van de milieu-dialogen afgesloten.

schendingen anti-corruptie

Omkoping en corruptie zijn niet verenigbaar met goed ondernemingsbestuur en hebben een negatieve invloed op de (creatie van) aandeelhouderswaarde. Het leidt tot nadelige economische, sociale en politieke uitkomsten. Overtredingen van internationale principes op het gebied van anticorruptie kunnen schadelijk zijn voor de reputatie van een bedrijf en de waarde van merken.

Eén van de universele principes van het Global Compact is gericht op corruptie. Dit principe roept bedrijven op om preventieve en handhavingsmaatregelen in te stellen en een effectief systeem op te zetten voor de bestrijding van corruptie. Dit engagementthema heeft als doel het anti-corruptiebeleid en de maatregelen tegen corruptie bij bedrijven te verbeteren. Daarnaast moet ook voldoende duidelijk worden gemaakt welke acties worden ondernomen tegen werknemers, agenten en onderaannemers die betrokken zijn bij beschuldigingen in verband met corruptie. Hierbij is het belangrijk dat er transparant wordt gecommuniceerd over verrichte onderzoeken en over doorgevoerde veranderingen.

Achmea IM heeft in het tweede halfjaar van 2018 met 5 unieke ondernemingen de dialoog opgestart rond een (vermeende) corruptieschending. Het totaal aantal ondernemingen waarmee wij per medio 2018 over dit onderwerp in dialoog zijn is 11.

**TABEL 25: GEÏNITEERDE DIALOGEN
CORRUPTIESCHENDINGEN H2 2018**

Bron: Achmea Investment Management en ISS-Ethix

Onderneming	Gestart
Caixabank SA	Q3 2018
National Australia Bank Ltd.	Q3 2018
Nordea Bank AB	Q3 2018
Commonwealth Bank of Australia	Q4 2018
Dankse Bank A/S	Q4 2108

Gedurende de rapportageperiode is geen van de anti-corruptie dialogen afgesloten.

5.4 ESG Nederland

Het Nederlandse bedrijfsleven heeft de speciale aandacht van Nederlandse institutionele beleggers vanwege de directe sociaaleconomische belangen die de bedrijfsactiviteiten met zich mee brengen. Belangrijke strategische besluiten van de Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen zoals fusies en overnames, kunnen significante effecten hebben op lokale werkgelegenheid, concurrentiepositie van de onderneming en lange-termijn waarde creatie. Ook beslissingen die een minder verstrekkend effect kennen op de strategische lange-termijn koers van de onderneming, zoals remuneratievoorstellen of (her)benoeming van bestuurders, leiden regelmatig tot maatschappelijk discussie. Wij hechten er dan ook grote waarde aan om op structurele wijze de dialoog te voeren met de Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Hierbij toetsten wij de beleidsvoorstellen aan de uitgangspunten en best-practices van de Nederlandse Corporate Governance Code (herzien in 2016¹), en vanaf 1 januari 2019 aan de Nederlandse Stewardship Code². Bij het voeren van de dialogen trekken wij zoveel mogelijk op in collectief verband, verenigd in Eumedion.

Overzicht dialogen

In de tweede helft van 2018 is een directe betrokkenheid van Achmea IM geweest bij gesprekken met 5 Nederlandse onderneming, zie tabel 26. Daarnaast is in Eumedion verband dialoog gevoerd met alle andere Nederlandse hoofdfondsen. Hierop is Achmea IM ook aangehaakt.

TABEL 26: DIALOGEN MET NEDERLANDSE BEURSGENOTEERDE ONDERNEMINGEN H2 2018

Bron: Eumedion & Achmea Investment Management

Onderneming	Besproken Onderwerpen
DSM	Remuneratiebeleid
ING Groep	Cultuur; Risicomanagement; Remuneratiebeleid.
Philips	Remuneratiebeleid
Royal Dutch Shell	Remuneratiebeleid; Klimaatbeleid
Unilever	Voorgenomen samenvoeging hoofdkantoren en verhuizing

Met de voorzitter van de remuneratiecommissie van **DSM** zijn we in gesprek over voorgenomen wijzigingen in het beloningsbeleid. DSM ziet een verantwoord beloningsbeleid als een belangrijk middel om gekwalificeerd personeel aan te trekken en haar duurzame reputatie te behouden. Om dit ook in de toekomst te kunnen borgen heeft DSM het doel om met

¹ <https://www.mccg.nl/download/?id=3364>

² <https://www.eumedion.nl/nl/public/kennisbank/best-practices/2018-07-nederlandse-stewardship-code.pdf>

haar beloningsbeleid in lijn te komen met een samengestelde lijst van bedrijven waarmee zichzelf vergelijkt. Echter, DSM wil voorsnog geen concurrenten uit de US in deze lijst opnemen, dit vanwege het fors opdrijvende effect op de beloningen. We delen deze opvatting. Als suggestie hebben wij aangegeven dat zij ook kijken, naast grootte en industrie, naar vergelijkbare ondernemingen met een soortgelijk duurzaam DNA. DSM stuurt niet alleen op *profit*, maar ook op *people* en *planet*.

Naar aanleiding van de recordboete, die door het Openbaar Ministerie op 4 september 2018 aan ING Bank Nederland (ING) is opgelegd, zijn we in gesprek gegaan met de raad van bestuur (RvB) van **ING Groep**. Uit het gesprek blijkt dat de antiwitwaswetgeving onvoldoende prioriteit had in het verleden (2010 – 2016). Nadat we ons een beeld hebben gevormd van het ontstaan van de situatie, namelijk het niet voldoen aan wet- en regelgeving en de rol van de raad van bestuur, hebben we besloten om in gesprek te gaan met de raad van commissarissen (RvC) in haar rol als interne toezichthouder, werkgever en adviseur van de RvB. We hebben gesproken met twee leden van de RvC; de voorzitter en tevens lid van de Audit commissie en de voorzitter van de Risk commissie. Op de agenda stond o.a. de rol van de RvC, de rapportages van de due diligence, compliance Know Your Customer, het gebrek aan samenwerking tussen de three-lines-of defence ten aanzien van risicomanagement en compliance. Ook vroegen we naar zaken die in de toekomst zullen veranderen binnen de RvC om wel haar toezichthoudende rol adequaat uit te kunnen voeren. De RvC ziet een belangrijke taak voor haar weggelegd om vooral de boodschap te communiceren: wat is er fout gegaan, wat kan er beter en hoe kunnen we hiervan leren? De RvC gaf ons meerdere voorbeelden van genomen stappen waaronder een andere inzet van Interne Accountants Dienst en meer werkbezoeken op locatie.

We hebben ook gesproken over het eventueel terugvorderen van bonussen over 2016 en 2017. Er zijn maatregelen getroffen tegen een tiental personen, ook zijn er personen uit hun functie ontheven en er zijn 'hold back's op bonussen toegepast (ook wel 'malus' op grond van art. 1:127 Wft). Vervolgens hebben we de RvC gevraagd of hoe zij zelf hun maatschappelijke antenne beoordelen, mede gezien de maatschappelijke onrust die veroorzaakt was als gevolg van de voorgenomen forse salarisverhoging van 50% van de Chief Executive Officer (CEO). De RvC geeft evenwel aan zich niet te herkennen in de kritiek die met name pers en politiek uitten over het gebrek aan een voldoende ontwikkelde maatschappelijke antenne van de RvC van ING.

De RvC heeft, naar aanleiding van maatschappelijke onrust, alsnog actie genomen door de voorgenomen salarisverhoging van de CEO in te trekken. Daarnaast is Chief Financial Officer naar aanleiding van de megaboete opgestapt. Wij hopen dat de RvC de nodige aandacht zal schenken in het verbeteren van aan haar relatie met relevante stakeholders, waaronder de aandeelhouders, pers en de politiek.

We zijn met **Philips** in gesprek over de beloning van de raad van commissarissen (RvC), nadat Philips een eerder voorstel tot wijziging van het beloningsbeleid van de agenda van de Algemene vergadering van Aandeelhouders van 2017 heeft gehaald. Philips is sinds enige jaren in transitie naar een leidende health technology onderneming. Om deze transformatie succesvol voort te zetten heeft Philips gedegen kennis en ervaring nodig op het niveau van de Raad van Commissarissen. Deze kennis en ervaring is schaars en waardoor Philips wereldwijd wil werven. De Raad wil haar beloningsbeleid op een wereldwijd competitief niveau positioneren. Daarnaast zijn zeven van de acht leden bovendien niet-Nederlands, aldus de onderneming.

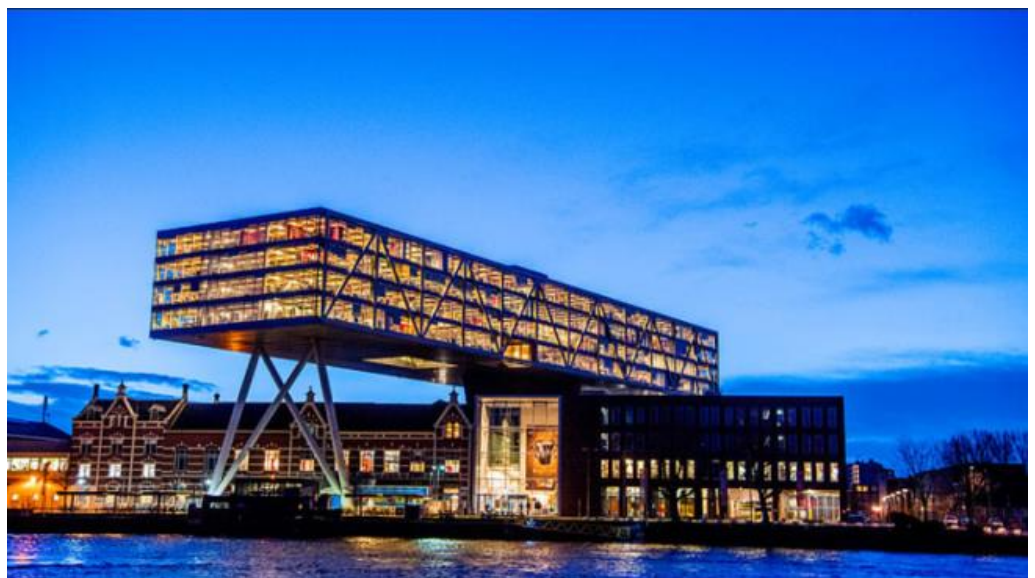
We zijn met de raad van bestuur van **Royal Dutch Shell** in gesprek over meerdere onderwerpen. Zo zijn we in gesprek over de rapportage over klimaatstrategie, -risico en -prestaties, zoals verwacht volgens de Task Force on Climate-related Financial Disclosures, waaraan Shell zich eerder vrijwillig verbond. Shell heeft in 2018 een rapport over de energietransitie gepubliceerd waarmee het TCFD compliant is. Volgens Shell is met deze eerste uitgebreide rapportage en analyse in de sector een golden standard in de markt geïntroduceerd.

Daarnaast spreken we over lobby activiteiten en beloning. Regelmatig is er kritiek op bedrijven die naast een zeer prominent zichtbaar klimaatbeleid op de achtergrond via brancheverenigingen en lobby een tegengesteld geluid laten horen richting beleidsmakers en zo een meer progressief klimaatbeleid vertragen of tegenhouden. Shell wil meer openheid geven over haar aanpak. Shell geeft aan binnen de grenzen van het Parijs-akkoord te willen blijven. We spraken over de vele lidmaatschappen van handelsverenigingen en belangenbehartigers in diverse landen. Shell heroverweegt diverse lidmaatschappen en gaat hier meer duidelijkheid over geven in een rapport medio 2019.

Met de voorzitter van de remuneratiecommissie hebben we gesproken over het beloningsbeleid. Wij hebben input geleverd voor de totstandkoming van een voorgenomen gewijzigd beloningsbeleid, zo vinden wij eenvoud, focus op lange termijn doelstellingen, belonen van een juiste uitvoering van de strategie en de energietransitie belangrijk belangrijk. De hoogte van de lange termijn bonus zal deels bepaald worden afhankelijk van behaalde doelstellingen op het gebied van reductie van CO2-uitstoot. Dit vinden wij een positieve ontwikkeling.

Met de Chief Financial Officer van **Unilever**, de producent van voedsel, huishoudelijke producten en persoonlijke verzorgingsproducten, spraken wij uitvoerig over de voorgenomen unificatie en vereenvoudiging van de governancestructuur. Na de overnamepoging door Kraft Heinz heeft Unilever een strategische evaluatie gedaan, daaruit kwam o.a. dat de dubbele structuur een belemmering vormde voor haar flexibiliteit bij haar strategische positionering. De voorgenomen integratie van de Britse PLC en Nederlandse NV met één hoofdkantoor in Rotterdam, zou een vereenvoudiging van de structuur met zich mee brengen. Unilever stelde ook voor om aandeelhoudersrechten te versterken. De voorstellen tot versterking van de aandeelhoudersrechten maakten op een groeiend aantal Britse Unilever-aandeelhouders echter weinig indruk. Zij hebben in het openbaar aangekondigd tegen het voorstel tot unificatie te gaan stemmen. Als gevolg van deze druk heeft Unilever begin oktober besloten het voorstel op de aandeelhoudersvergadering in te trekken. De raad van commissarissen van Unilever blijft echter geloven dat vereenvoudiging van de tweekoppige structuur in de loop van de tijd kansen biedt om waarde creatie verder te versnellen en de lange termijn belangen dient van Unilever.

Foto: Het Rotterdamse hoofdkantoor van Unilever

5.5 Thematische dialogen

Achmea IM voert thematische dialogen met als doel algemene standaarden binnen een bedrijfstak of keten te verbeteren.

Voor sommige dialogen werken wij samen met andere nationale en internationale partijen.

Waterrisico's bij water- en elektriciteitsbedrijven

Het World Economic Forum stelt in het Global Risk Report 2017 dat water crises gemeten naar impact tot de top drie van wereldwijde risico's behoren. Tenzij watergebruik- en management in de komende jaren sterk verandert, zal door toenemende industrialisatie, landbouw, energiegebruik en verstedelijking het risico van waterschaarste stijgen. Volgens de OECD leven in 2050 mogelijk 4 miljard mensen in gebieden waar waterschaarste heerst. Een goed waterbeleid ligt aan de kern van het beheersen van de water gerelateerde risico's. In veel (opkomende en ontwikkelde) landen slaagt men er echter nog niet in om op een proactieve manier met de risico's om te gaan.

Via een thematische dialoog gericht op waterrisico's en watermanagement bij water- en elektriciteitsbedrijven snijdt het mes aan twee kanten. Enerzijds beantwoordt dit aan de vraag naar thematische dialogen op ESG-speerpunten en anderzijds bezet deze sector een belangrijke positie in de aandelen- en credits beleggingsportefeuilles. Bovenal is water een zeer actueel en materieel onderwerp voor bedrijven in deze sector.

Een studie door het Carbon Disclosure Project (Charged or Static, april 2017) maakt de omvang van waterproblematiek bij elektriciteitsbedrijven duidelijk zichtbaar. Ook MSCI stelt dat (met name Amerikaanse) elektriciteitsbedrijven toenemende fysieke risico's lopen als gevolg van extreme weersomstandigheden zoals droogtes of juist extreme regenval. Elektriciteitsbedrijven zijn vaak sterk afhankelijk van de beschikbaarheid van grote hoeveelheden water om te kunnen functioneren. Kerncentrales en conventionele elektriciteitsbedrijven, die gebruikmaken van stoomopwekking om turbines aan te drijven hebben een constante toevoer van grote hoeveelheden water nodig voor koeling. Ook waterkrachtcentrales zijn afhankelijk van de beschikbaarheid van natuurlijke waterbassins en open water.

Doel van dialoog

Opvallend zijn de onderlinge afhankelijkheden tussen water en energievoorziening en daarmee de noodzaak om watermanagement goed te organiseren. Om de risico's goed te kunnen begrijpen en de wijze waarop bedrijven deze benaderen, vragen wij bedrijven via ons engagement op een heldere manier te rapporteren. In de kern verwachten wij van

ondernemingen dat zij een waterrisico beheerssysteem hebben, dat ze de watervoetafdruk verlagen en dat ze transparant zijn over de gelopen waterrisico's.

Voortgang

Als er iets is gebleken uit de recente dialogen met water- en elektriciteitsbedrijven is het wel dat bedrijven zich meer en serieuzer bezighouden met het onderwerp water en de eventuele risico's die hiermee gepaard gaan. Bedrijven die wij spreken hebben het onderwerp op de agenda staan. Niet in de laatste plaats omdat dit door overheden en toezichthouders verwacht wordt. Van Severn Trent en United Utilities bijvoorbeeld is bekend dat zij onder streng toezicht staan en heel specifieke kpi's moeten behalen, bijvoorbeeld op het gebied van onderhoud en ontwikkeling van pijpleidingen en andere infrastructuur.

De gevolgen kunnen anders zeer groot zijn. Amerikaanse drinkwaterbedrijven worden geconfronteerd met de risico's die zijn verbonden aan verouderde netwerken voor de gezondheid van consumenten en daarmee ook de mogelijke juridische gevolgen daarvan. In de VS overleden ten gevolge van een uitbraak van de veteranenziekte zeker 12 mensen in 2015, dit werd in verband gebracht met tekortkomingen in de drinkwatervoorziening.

TABEL 27: VOORTGANG WATERRISICO'S BIJ WATER- EN ELEKTRICITEITSBEDRIJVEN

Bron: Achmea Investment Management & ACTIAM

Onderneming	Voortgang
American Water	Voeren dialoog
Chubu	Voeren dialoog
EDF	Dialoog geïnitieerd
Engie	Dialoog geïnitieerd
Fortum	Dialoog geïnitieerd
Pinnacle West Capital Corp.	Voeren dialoog
PSEG	Dialoog geïnitieerd
Severn Trent	Dialoog geïnitieerd
Tohoku	Dialoog geïnitieerd
United Utilities	Voeren dialoog
Veolia	Voeren dialoog

"We passen onze centrales nu aan op veranderende weerpatronen"

-Fortum in een email aan Achmea IM

Leefbaar loon in de supermarkt- en textielsector

Een leefbaar loon is een loon waarmee een werknemer kan voorzien in basisbehoeftes van zijn of haar gezin; van voeding, gezondheidszorg, kleding, huisvesting tot scholing. Afhankelijk van het land kan dit overeenkomen met het minimumloon, maar in vele landen is er of geen wetgeving op dit terrein, of is het minimumloon onvoldoende om in het levensonderhoud te kunnen voorzien. Dit geldt voor ontwikkelingslanden, maar ook dichterbij huis in landen als Hongarije, het Verenigd Koninkrijk of Polen. Juist daarom hebben bedrijven een belangrijke rol op dit onderwerp. Hoewel het betalen van een leefbaar loon in eerste instantie lijkt te leiden tot hogere kosten, kan het ook leiden tot lagere kosten en hogere winstgevendheid omdat er minder verloop is van medewerkers en de productiekwaliteit verhoogd wordt. Dit blijkt o.a. uit onderzoeken van Berenschot en Chapman & Thompson op dit onderwerp.

Er is gekozen om twee sectoren te selecteren voor het engagement programma, namelijk de kleding- en supermarktsector. Het onderwerp is voor deze sectoren materieel en ze kunnen ook relatief eenvoudig verbeteringen op dit thema realiseren. Er wordt bij de uitvoering van dit thema nauw samengewerkt met het Platform Living Wage for Financials. Dit is een samenwerkingsverband van financiële instellingen, waaronder MN, ASN, a.s.r., Triodos IM, NN IP, Robeco en Kempen. Binnen dit platform wordt informatie uitgewisseld, is een methodologie ontwikkeld om bedrijven te analyseren op hun prestaties op het gebied van leefbaar loon en wordt er samengewerkt om de resultaten van het platform onder de aandacht te brengen. Engagements worden indien mogelijk samen gevoerd of gecoördineerd. Dit maakt het voor dit engagement traject mogelijk zowel de efficiency als effectiviteit te vergroten.

Doel van dialoog

Leefbaar loon is een complex onderwerp, zeker in een bedrijf met honderden toeleveranciers. Daarom hebben we op meerdere niveaus doelstellingen geformuleerd waarop een bedrijf stappen kan zetten die we in tabel 28 verder toelichten. Afhankelijk van het bedrijf leggen we de nadruk op één of meer van deze doelstellingen.

TABEL 28: DOELSTELLINGEN LEEFBAAR LOON

Bron: Achmea Investment Management

Doelstelling	Toelichting
Beleidsvorming	Het bedrijf heeft beleid ontwikkeld op het onderwerp leefbaar loon.
Implementatie & toetsing	Het bedrijf implementeert haar beleid in haar eigen bedrijfsvoering en bij haar

	toeleveranciers. Het bedrijf monitort actief de voortgang hiervan.
Randvoorwaarden	Het bedrijf zorgt tevens dat de randvoorwaarden voor een leefbaar loon, zoals collectieve onderhandeling en vakbondsautonomie, gewaarborgd zijn.
Samenwerking	Het bedrijf werkt op dit thema samen met andere partijen.
Transparantie	Het bedrijf is op dit thema transparant richting investeerders, consumenten en andere stakeholders wat betreft haar beleid, de implementatie en de voortgang.

Voortgang

We zijn met het thema leefbaar loon medio 2018 van start gegaan. Er zijn toen twee sectoren geselecteerd binnen dit engagement thema; de kleding- en supermarktsector.

In de kledingsector heeft Achmea IM o.a. de engagement opgestart met Ralph Lauren en TJX Companies. Op veel vlakken is leefbaar loon een thema dat nog niet prominent op de agenda staat van deze bedrijven. Leefbaar loon een onderdeel van het beleid en strategie maken lijkt daarom de meest logische eerste stap. De supermarktsector is een nieuwe sector voor het PLWF en aangezien Achmea IM deze sector aan het platform heeft toegevoegd heeft Achmea IM dan ook de leiding genomen bij het analyseren van de bedrijven en het voeren van de gesprekken. Met alle geselecteerde bedrijven is in de 2^e helft van 2018 een dialoog gevoerd.

In het algemeen zien we dat het onderwerp wel op de agenda staat bij de supermarktketens. Leefbaar Loon wordt echter gefragmenteerd aangepakt. Vaak via pilots in slechts enkele productieketens. Hoewel dit een goede strategie kan zijn kennis op te doen en een gedegen aanpak te ontwikkelen is het wel zaak de aanpak te verfijnen en toepasbaar te maken binnen de meeste relevante productieketens. Te denken valt bijvoorbeeld aan de cacao, thee en koffietee.

TABEL 29: ONDERNEMINGEN OPGENOMEN IN THEMA LEEFBAAR LOON IN SUPERMARKT EN TEXTIELSECTOR

Bron: Achmea Investment Management

Onderneming	Voortgang
Home Depot	nieuw
Hugo Boss	nieuw
Ralph Lauren	opgestart
TJX Companies	opgestart
VF Corp	nieuw
Casino Guichard-Perrachon S.A.	opgestart
Carrefour S.A.	opgestart
Koninklijke Ahold Delhaize N.V.	opgestart
Metro A.G.	opgestart
Tesco PLC	opgestart

Gezonde voeding

Goede en voldoende voeding is van groot belang voor een gezonde samenleving. Juist voedingsbedrijven kunnen hier op verschillende manieren een belangrijke bijdrage aan leveren en hiermee tevens inspelen op deze groeiende markt. Zo kunnen zij voedingswaarde en gezondheid een belangrijkere rol geven bij het ontwikkelen van producten, gezondheid meewegen in de prijsstelling en consumenten actief informeren over de voedingswaarden van producten.

De Acces to Nutrition index is een initiatief dat wereldwijd bedrijven in de voedingssector rangschikt op basis van hun presentaties op o.a. de thema's:

- Voorkomen ondervoeding;
- Voorkomen obesitas;
- Verantwoorde marketing richting kinderen en promoten van borstvoeding.

De index is ontwikkeld op basis van input van investeerders, wetenschappers en organisaties als de World Health Organisation. Er bestaat zowel een wereldwijde index als indices die inzoomen op bedrijven uit de VS, India, Mexico en Zuid-Afrika. De nieuwste editie van de wereldwijde index is in mei 2018 gelanceerd.

De resultaten laten zien dat er voedingsbedrijven nog verschillende stappen op dit thema kunnen zetten. Zo blijkt dat slechts 1/3 van de door de bedrijven in de verkochte producten als gezond kunnen worden gekwalificeerd.

Om de resultaten via investeerders onder de aandacht te brengen bij bedrijven is er naast het onderzoek zowel een investor statement als een collectieve engagement programma gelanceerd. Aan beiden neemt Achmea IM actief deel.

Doel van dialoog

Achmea IM heeft in het engagement traject verschillende doelen gesteld voor de bedrijven, gebaseerd op de uitgangspunten van de access to nutrition index:

- Bedrijven geven goede voeding een gedegen plek geven in het beleid en corporate governance;
- Het bedrijf zet zich in om goede en gezonde producten te ontwikkelen;
- Het bedrijf zet zich in om goede voeding tegen een betaalbare prijs beschikbaar te maken;
- Het bedrijf ondersteunt met haar marketing activiteiten een gezond voedingspatroon;
- De producten van het bedrijf passen in een gezond dieet en gezonde levensstijl;

“Waar in ontwikkelingslanden ondervoeding zich concentreert rond lage- en middeninkomens, is het overgewicht dat zich concentreert onder lage inkomens in ontwikkelde landen”

– UN Food and Agricultural Organisation UN

- Het bedrijf geeft via de verpakking goede informatie aan consumenten over de voedingswaarden.
- Bedrijven werken actief samen met andere stakeholders op het gebied van goede voeding.

Voortgang

In augustus en september 2018 zijn, in samenwerking met de coalitie van investeerders, de brieven verstuurd naar de bedrijven waar we binnen dit collectieve engagement programma een coördinerende rol hebben; Unilever, Nestlé, Conagra en Suntory.

Door Unilever en Nestlé is hier snel een reactie op gekomen. Unilever hebben we begin december bezocht en gesproken over de uitkomsten. Met Nestlé hebben we zowel in september als november een telefonische vergadering gehad.

Suntory heeft positief gereageerd, maar heeft laten weten nu in het proces te zitten een duurzaamheidscommissie binnen het bedrijf op te zetten en heeft het verzoek gedaan het gesprek in 2019 te laten plaatsvinden.

Conagra was eerst niet reactief, ook na verschillende herinneringen en telefonische verzoeken, maar heeft recent toegezegd in 2019 in gesprek te willen.

Uit de gevoerde gesprekken met Nestlé en Unilever kwam duidelijk naar voren dat deze bedrijven waarde hechten aan gezonde voeding en hier stappen op zetten. Toch kwamen in deze gesprekken onderwerpen naar voren waar nog meer progressie nodig is:

TABEL 30: ONDERNEMINGEN OPGENOMEN IN THEMA GEZONDE VOEDING

Bron: Achmea Investment Management

Onderneming	Voortgang
Conagra	nieuw
Nestlé	nieuw
Suntory	nieuw
Unilever	nieuw

Transport & Klimaat

Globalisering neemt een steeds grotere rol aan in de samenleving. Deze stijgende lijn in de wereldhandel betekent dat de transportsector ook sterk in omvang toeneemt. Volgens verwachtingen van de OESO zullen de vrachtvolumes in 2050 met 350% toenemen in verhouding met basisjaar 2010. Uit een onderzoek van de Verenigde Naties blijkt dat zonder een duurzaam beleid de CO₂-uitstoot in de transportsector in 2050 zou kunnen verdubbelen. Het plaatst de sector voor grote uitdagingen. Bedrijven in deze sector kunnen dus een grote

bijdrage leveren aan het behalen van de doelstellingen uit het Akkoord van Parijs, maar kunnen ook economische voordelen realiseren door bijvoorbeeld het brandstofgebruik te verminderen en de efficiency van hun logistieke keten te verbeteren.

Zowel vanuit financieel als vanuit een duurzaamheidsperspectief heeft een engagement voor de transportsector dus urgentie en materialiteit en is daarmee passend binnen het speerpunt "Klimaat".

Achmea IM voert deze dialogen onafhankelijk uit, maar wij staan open voor samenwerkingsverbanden met experts en andere vermogensbeheerder als deze naar verwachting zullen leiden tot een betere uitvoering van de dialogen. Wij streven naar een engagement met circa zes bedrijven.

"De transport sector is de snelst groeiende uitstoter van broeikasgassen. De groei in energiebehoefte t.a.v transport is de hoogste van alle eindgebruikers"

– World Health Organisation

Doel van dialoog

De transportsector omvat een breed scala aan industrieën. We kiezen ervoor om ons in eerste instantie te richten op de 'logistieke sector'. Onze eerste inventarisatie laat zien dat er relatief weinig aandacht aan deze industrie wordt besteed in engagementprogramma's terwijl de te behalen winst in termen van CO₂-reductie en energie-efficiëntie door ons als hoog wordt ingeschat. Door ons te richten op deze relatief onontgonnen markt denken wij optimaal rendement te halen uit onze inspanningen.

De dialoog met deze sector heeft meerdere doelstellingen:

1. Transportbedrijven aan te moedigen om transparant te zijn over (a) de CO₂-uitstoot en (b) de gehanteerde strategie om te blijven voldoen aan de striktere CO₂-(zelf)regulering.
2. Transportbedrijven aan de hand van best practices (a) inzicht te geven in de mogelijkheden omtrent het reduceren van het gebruik van fossiele brandstoffen en (b) te stimuleren over te schakelen op hernieuwbare energiebronnen.

Voortgang

In de tweede helft van 2018 hebben wij ons vooronderzoek verricht en een voorlopige selectie van ondernemingen bepaald. Onze eerste inschatting op basis van deskresearch is dat er op het gebied van ambities, beleid, maatregelen en transparantie grote verschillen bestaan tussen de bedrijven. Daarom houden wij de mogelijkheid open om gaandeweg het eerste halfjaar de selectie nog verder aan te passen. De eerste verzoeken om een dialoog zijn verzonden. Naar verwachting volgen de eerste gesprekken met bedrijven in het eerste kwartaal van 2019.

TABEL 31: ONDERNEMINGEN OPGENOMEN IN THEMA TRANSPORT & KLIMAAT

Bron: Achmea Investment Management

Onderneming	Voortgang
Deutsche Post AG	nieuw
Expeditors International of Washington, Inc.	nieuw
Royal Mail plc	nieuw
United Parcel Service, Inc. Class B	nieuw
C.H. Robinson Worldwide, Inc.	nieuw

Energie Efficiency

Mede door bevolkingsgroei en -ontwikkeling wordt in de nabije toekomst een sterke groei verwacht van de huishoudelijke vraag naar energie. Van de totale verwachte wereldwijde groei van de energievraag door huishoudens met 48% in de periode 2012-2040 nemen niet-OECD landen het merendeel voor hun rekening. Hiermee wordt niet alleen voor hen de deur geopend naar verbeterd welzijn, onderwijs, economische ontwikkeling en meer welvaart. De keerzijde van de medaille betreft de toenemende CO₂-uitstoot die gepaard gaat met de opwekking van deze energie zolang de koolstofarme economie nog geen feit is. Een oplossing zou kunnen liggen in het terugdringen van de energieconsumptie van producten en verbeterde energie-efficiëntie: meer doen met dezelfde hoeveelheid energie.

De focus van deze engagement was tot voor kort uitsluitend gericht op de producenten van consumentengoederen. We gaan deze echter verleggen naar industriële energie-efficiëntie. De oorzaak hiervoor is dat ondernemingen die wij spraken nog niet kunnen en willen spreken over het onderwerp. Bovendien is de conclusie dat consumenten vooralsnog te weinig vragen naar producten met een laag energieverbruik. Voor de meeste kopers van bijvoorbeeld consumenten-elektronica is energieverbruik geen koopoverweging, wat zijn weerslag heeft in de investeringen door fabrikanten op dit gebied. Door onze focus te verleggen naar fabrikanten van producten voor zakelijk of industrieel gebruik zal dit argument veel minder relevant zijn, omdat energieverbruik daar vaak een relevant onderdeel van de operationele kosten uitmaakt.

Doel van dialoog

We onderzoeken in welke mate de bedrijven in de beleggingsportefeuilles voorbereid zijn op marktontwikkelingen op het gebied van energie-efficiëntie en de materialiteit hiervan.

Goed bestuur

Wij verwachten dat een onderneming energie-efficiëntie van de processen en producten opneemt in de strategie, planning, operatie en investeringsbeslissingen. Er dient een toewijzing van het thema te zijn aan een specifieke bestuurder die bijvoorbeeld de vergroening van de productenportefeuille overziet. Wij zien een koppeling van energie-efficiëntie in KPI's en beloning als een belangrijke wijze om focus op specifieke doelstellingen te behalen.

Risico inventarisatie

Wij verwachten van de onderneming dat ze life cycle beoordelingen en zogenaamde ecodesigns maakt. Door het meewegen van de mogelijke nadelige gevolgen van het product gedurende alle fases van de levenscyclus zorgt het bedrijf ervoor dat het product optimaal ontworpen is met een minimale voetafdruk. Hiermee verwachten wij dat de kans op verrassingen via de introductie van wet- en regelgeving op dit gebied beperkt blijft.

Operationele efficiëntie

Wij verwachten dat er binnen de operatie focus is op energie-efficiëntie. Het bedrijf legt het energieverbruik dan ook vast, stelt reductiedoelstellingen en rapporteert over het verbruik en te behalen doelstellingen. Dit voor zowel de eigen operatie als ook voor het totale productenpallet dat de onderneming op de markt brengt. Hierbij kan worden gedacht aan het opstellen van doelen voor het behalen van hoge energie labels voor de eindproducten.

Voortgang

Gedurende de rapportageperiode zetten wij ons onderzoek voort en vonden geen specifieke inhoudelijke contacten plaats met ondernemingen. Naar onze verwachting zullen wij in het eerste halfjaar van 2019 ons onderzoek afronden en aan de hand daarvan bepalen of en op welke wijze onze selectie van ondernemingen aangepast moet worden.

6 Samenwerking & Collectieve Initiatieven

Waar mogelijk en gewenst is Achmea Investment Management namens haar klanten betrokken bij andere vormen van engagement. Met andere beleggers worden dan bijvoorbeeld de krachten gebundeld voor een collectief engagement. Deze dialogen zijn vaker gericht op sectoren, bepaalde onderwerpen (bijvoorbeeld CO₂-uitstoot) of overheden en andere regelgevende instanties. Ook onderschrijft Achmea Investment Management een aantal collectieve *statements* die passen binnen ons speerpuntenbeleid.

Achmea IM is actief in een aantal nationale en internationale samenwerkingsverbanden ter bevordering, ontwikkeling of uitdraging van Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. Daarnaast is Achmea IM ondertekenaar van een aantal initiatieven, die belangrijk zijn vanuit de identiteit van de eigen organisatie of die van onze klanten. Ten slotte trekt Achmea IM op met andere institutionele beleggers, bijvoorbeeld daar waar collectieve dialoog met ondernemingen of internationale beleidsmakers effectiever is dan op individuele basis.

6.1 Aansluiting bij internationale initiatieven

Achmea IM ondersteunt actief de volgende initiatieven:

Signatory van de Principles for Responsible Investment

Bestuurder van Eumedion
Lid van Investment Committee
Lid werkgroep bestuurdersbezoldiging
Lid Auditcommissie
Lid Juridische commissie

Lid Shareholders Responsibilities Committee

Signatory van het Carbon Disclosure Project

6.2 Collectieve initiatieven en investor statements

Achmea IM trekt samen op met ander institutionele beleggers waar dat effectief is en past binnen de kernthema's van ons en onze klanten. Ook steunen wij publiekelijk initiatieven indien ze de belangen van ons en onze klanten goed vertegenwoordigen.

Voortgang lopende en nieuwe initiatieven

In de tweede helft van 2018 was Achmea IM actief in 30 collectieve engagements en samenwerkingsverbanden, waarvan 6 initiatieven in de 2e helft van 2018 werden opgestart.

Eén van de nieuwe initiatieven is de “investor statement on a just transition on climate change”. In deze investor statement wordt aandacht gevraagd voor de sociale consequenties van klimaatverandering en de energie-transitie. Zo kan de energietransitie nieuwe banen creëren, maar ook werknemers in de fossiele sector werkloos maken. Het statement roept bedrijven op om, bijvoorbeeld door omscholing, te zorgen dat bepaalde werknemers en gemeenschappen niet onevenredig door de energietransitie getroffen worden.

Achmea IM tekende tevens de Tobacco Free-Finance Pledge. Roken en de negatieve gezondheidsaspecten staan steeds prominenter op de agenda in de maatschappij, inclusief investeerders. Via deze pledge spreken financiële instellingen af niet meer in tabak te beleggen en zich hard te maken om tabaksgebruik tegen te gaan.

Climate Action 100+ is een initiatief dat is opgericht door een diverse groep van investeerders om bedrijven met de grootste CO₂-uitstoot aan te sporen 1) de CO₂-uitstoot te verminderen, 2) transparanter te zijn over klimaatbeleid en -doelstellingen en 3) de governance op klimaatveranderingsvlak te verbeteren. In de 2^e helft van 2018 heeft Achmea IM aan dit initiatief actief bijgedragen door namens de deelnemers het engagement traject met Philips te leiden. PM: korte voortgang Philips + Shell.

Eind 2019 is ook de “Investor Statement on Corporate Accountability for Digital Rights” ondertekend. Technologie en social media bedrijven verzamelen op steeds grotere schaal data over hun gebruikers. Data die in veel gevallen raakt aan de

privacy. Daarnaast vindt een groot deel van het maatschappelijk debat plaats via bijvoorbeeld facebook of twitter. Dat betekent dat deze bedrijven een taak hebben om discriminerende of haatzaaiende berichten te weten, een rol hebben om de vrijheid van meningsuiting te waarborgen en tevens om moeten gaan met overheden die in sommige gevallen censuur willen opleggen. Dit investor statement roept technologiebedrijven op om zowel actiever als transparanter op deze onderwerpen te worden. Het statement wordt ondersteund door het onderzoek “Ranking Digital Rights 2018 Corporate Accountability Index”.

Aansluitend op onze thematische engagement met nutsbedrijven hebben we de “Investor letter to energy companies regarding water disclosure” ondertekend. Deze brief roept een selectie van bedrijven uit deze sector op transparanter te zijn op het gebied van watergebruik en waterrisico's.

Palmolie is een product dat een centrale rol speelt als ingrediënt bij vele voedingsproducten. Echter in de productieketen van palmolie zijn er verschillende misstanden. Denk bijvoorbeeld aan ontbossing, landroof en de uitstoot van broeikasgassen. Via de “Sustainable Palm Oil Expectation Statement” roepen investeerders bedrijven uit deze sector op om te stoppen met ontbossen, de mensenrechten te respecteren en af te zien van het gebruik van veengronden.

Ook bij de teelt van sojabonen is er vaak een grote impact op natuur en milieu. Via “Investor expectations statement on deforestation in soybean supply chains” worden bedrijven uit de sector opgeroepen om ontbossing met als doel het landbouwareaal voor sojabonen te stoppen. Veel van deze ontbossing gaat namelijk ten koste van waardevol regenwoud met een zeer hoge biodiversiteit.

TABEL 31: OVERZICHT COLLECTIEVE ACTIVITEITEN ACHMEA IM

Bron: Achmea Investment Management

Initiatief	Rol	Thema	Samenwerking	Sinds
Tobacco Free Pledge	Supporting Investor		Tobacco Free Portfolios	H2 2018
Statement of investor commitment to support a just transition on climate change	Supporting Investor		PRI, Grantham Research Institute and ITUC	H2 2018
Working Group on Sustainable Palm Oil Expectation Statement	Supporting Investor		PRI	H2 2018
Investor letter to energy companies regarding water disclosure	Supporting Investor		Interfaith Center on Corporate Responsibility (ICCR)	H2 2018
Investor expectations statement on deforestation in soybean supply chains	Supporting Investor		PRI	H2 2018
Investor Statement on Corporate Accountability for Digital Rights	Supporting Investor		Investor Alliance for Human Rights	H2 2018
Climate change transition for oil and gas	Supporting Investor		PRI	H1 2018
Access to Nutrition	Supporting Investor		Access to nutrition	H1 2018
Engagement on breaches of the OECD guidelines	Supporting Investor		PRI, Aviva	H1 2018
CDP Non-disclosure Campaign	Supporting Investor		CDP	H1 2018
Global Investor Statement to Governments on Climate Change	Investor Statement		PRI	H1 2018
Investor Alliance for Human Rights	Supporting Investor		ICCR	H1 2018
Investor Decarbonisation Initiative	Supporting Investor		ShareAction	H1 2018
Investor Support for Alignment of Sustainability Requirements	Investor Statement		Mirova, MN	H1 2018
Know the Chain Investor Statement	Investor Statement		Know the Chain, ICCR	H1 2018
PRI water risks in agricultural supply chains	Supporting Investor		PRI	H1 2018
Letter to the International Organization of Securities Commissions on ESG disclosure	Investor Statement		PRI	H1 2018
Workforce Disclosure Initiative	Investor Statement		ShareAction	H1 2018
Climate Action 100+	Supporting Investor		IGCC, UN PRI, AIGCC, Ceres	H2 2017
Fairr antibiotics farm animals	Investor Statement		Fairr	H2 2017
Cattle linked deforestation	Supporting Investor		UN PRI, Ceres	H2 2017
PRI Carbon Disclosure Project Greenhouse Gasses	Supporting Investor		UNPRI	H2 2017
Investor Expectations on Corporate Climate Lobbying	Supporting Investor		UNPRI	H1 2018
Investor statement on Arctic National Wildlife Refuge	Ondertekenaar		UNPRI	H1 2018
Sustainable Protein Engagement	Supporting Investor		UNPRI	H1 2017
DNB SDG Werkgroep	Lid Werkgroep		Nederlandse Institutionele Beleggers	H1 2017
PRI Methane Engagement	Supporting Investor		UNPRI	H1 2017

Platform Carbon Accounting Financials	Voorzitter Werkgroep Credits		PCAF	H1 2017
Carbon Disclosure Project	Ondertekenaar		CDP	2009
UN PRI	Ondertekenaar		UNPRI	2007

7 Bijlagen

Bijlage 1: Uitgangspunten van het Global Compact van de Verenigde Naties

Het VN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun invloedssfeer een aantal kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitoefenen. Bedrijven die het VN Global Compact initiatief onderschrijven, verbinden zich ertoe de onderstaande doelstellingen en waarden te steunen bij het uitvoeren van hun activiteiten:

Mensenrechten

- 1e principe: Bedrijven dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren; en
- 2e principe: er voor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.

Arbeidsnormen

- 3e principe: Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven;
- 4e principe: alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren;
- 5e principe: zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid; en
- 6e principe: discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.

Milieu

- 7e principe: Bedrijven dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties;
- 8e principe: initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op milieugebied te bevorderen; en
- 9e principe: de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.

Anticorruptie

- 10e principe: Bedrijven dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, tegen te gaan.

De principes van het Global Compact zijn gebaseerd op internationale verdragen, onder andere afgeleid van de Universele verklaring van de rechten van de mens, de verklaring van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) inzake de fundamentele arbeidsrechten, en van de verklaring van Rio met betrekking tot milieu en ontwikkeling.

Bijlage 2: Relevante bepalingen Nederlandse Corporate Governance Code (2016 versie)

Principe 4.1 De algemene vergadering

Principe De algemene vergadering kan een zodanige invloed uitoefenen op het beleid van het bestuur en de raad van commissarissen van de vennootschap, dat zij een volwaardige rol speelt in het systeem van checks and balances binnen de vennootschap. Goede corporate governance veronderstelt een volwaardige deelname van aandeelhouders aan de besluitvorming in de algemene vergadering.

Relevante best practice bepalingen

- 4.1.1 Het toezicht van de raad van commissarissen op het bestuur omvat mede het toezicht op de verhouding met aandeelhouders.
- 4.1.5 Indien een aandeelhouder een onderwerp op de agenda heeft laten plaatsen, licht hij dit ter vergadering toe en beantwoordt hij zo nodig vragen hierover.
- 4.1.6 Een aandeelhouder oefent het agenderingsrecht slechts uit nadat hij daaromtrent in overleg is getreden met het bestuur. Wanneer één of meer aandeelhouders het voornemen hebben de agendering te verzoeken van een onderwerp dat kan leiden tot wijziging van de strategie van de vennootschap, bijvoorbeeld door het ontslag van één of meer bestuurders of commissarissen, wordt het bestuur in de gelegenheid gesteld een redelijke termijn in te roepen om hierop te reageren (de responstijd). De mogelijkheid van het invoeren van de responstijd geldt ook voor een voornemen als hiervoor bedoeld dat strekt tot rechterlijke machtiging voor het bijeenroepen van een algemene vergadering op grond van artikel 2:110 BW. De desbetreffende aandeelhouder respecteert de door het bestuur ingeroepen responstijd, bedoeld in best practice bepaling 4.1.7.

Principe 4.3 Uitbrengen van stemmen

Principe Deelname van zoveel mogelijk aandeelhouders aan de besluitvorming in de algemene vergadering is in het belang van de checks and balances van de vennootschap. De vennootschap stelt, voor zover het in haar mogelijkheid ligt, aandeelhouders in de gelegenheid op afstand te stemmen en met alle (andere) aandeelhouders te communiceren.

Relevante best practice bepalingen

- 4.3.1 Een aandeelhouder stemt naar eigen inzicht. Van een aandeelhouder die gebruik maakt van stemadviezen van derden wordt verwacht dat hij zich een eigen oordeel vormt over het stembeleid of de door deze adviseur verstrekte stemadviezen.
- 4.3.5 Institutionele beleggers (pensioenfondsen, verzekeraars, beleggingsinstellingen, vermogensbeheerders) plaatsen jaarlijks in ieder geval op hun website hun beleid ten aanzien van het uitoefenen van het stemrecht op aandelen die zij houden in beursvennootschappen.
- 4.3.6 Institutionele beleggers plaatsen jaarlijks op hun website en/of in hun bestuursverslag een verslag van de uitvoering van hun beleid voor het uitoefenen van het stemrecht in het desbetreffende boekjaar. Daarnaast brengen zij ten minste eenmaal per kwartaal op hun website verslag uit of en hoe zij als aandeelhouders hebben gestemd op algemene vergaderingen. Dit verslag wordt op de website van de institutionele belegger geplaatst.

Colofon

Deze halfjaarrapportage Maatschappelijk Verantwoord Beleggen is een uitgave van Achmea Investment Management; opgesteld in februari 2019. Meer weten? Neem dan contact op met uw fondsmanager of account CIO.

Disclaimer

Achmea Investment Management B.V. ('Achmea IM') heeft de informatie in dit document met zorg samengesteld. De informatie is alleen bestemd voor gekwalificeerde beleggers en/of professionele beleggers zoals bedoeld in de Wet op het financieel toezicht (Wft). Dit document is of bevat (i) geen aanbod of uitnodiging om financiële instrumenten te kopen, te verkopen of te verhandelen, (ii) geen beleggingsaanbeveling of beleggingsadvies, (iii) geen juridisch, fiscaal of ander advies. Achmea IM raadt u af een (beleggings)beslissing uitsluitend te baseren op de informatie in dit document. Raadpleeg in voorkomende gevallen een juridisch, fiscaal of andere adviseur. Achmea IM is niet aansprakelijk voor schade die het gevolg is van zo'n (beleggings)beslissing. De informatie in dit document is (mede) gebaseerd op informatie die Achmea IM van betrouwbaar geachte informatiebronnen heeft verkregen. Achmea IM garandeert niet de betrouwbaarheid van die bronnen en de juistheid en volledigheid van de van die bronnen verkregen informatie. De informatie in dit document is puur informatief en u kunt daaraan geen rechten ontlenuen. Alle informatie is een momentopname, tenzij uitdrukkelijk anders is aangegeven. Het verstrekken van dit document na de oorspronkelijke publicatiedatum is geen garantie dat de hierin opgenomen informatie op die latere datum nog juist en volledig is. Achmea IM heeft het recht om deze informatie zonder aankondiging te wijzigen. Het noemen van rendementen op beleggingen in dit document dient uitsluitend als uitleg en toelichting. Achmea IM spreekt daarmee geen verwachting uit over het rendement of koersverloop van die beleggingen. De waarde van uw belegging kan fluctueren en in het verleden behaalde resultaten bieden geen garantie voor de toekomst. U mag de informatie in dit document alleen voor eigen persoonlijk gebruik kopiëren. U mag de informatie niet overnemen, vermenigvuldigen, distribueren of openbaren zonder schriftelijke toestemming van Achmea IM. Alle informatie (teksten, foto's, illustraties, grafisch materiaal, handelsnamen, logo's, woord en beeldmerken) blijft eigendom van of in licentie bij Achmea IM en wordt beschermd door auteursrecht, merkenrecht en/of intellectueel eigendomsrecht. Er worden geen rechten of licenties overgedragen bij gebruik van of toegang tot deze informatie. Achmea Investment Management B.V., statutair gevestigd te Zeist (KvK 18059537), beschikt over een vergunning als beheerder van beleggingsinstellingen zoals bedoeld in de Wet op het financieel toezicht. Achmea Investment Management B.V. is ingeschreven in het register van de Stichting Autoriteit Financiële Markten onder nummer 15001209.